

HELIKON

1 | 2023

HELIKON

PÄÄTOIMITTAJA | HUVUDREDAKTÖR

Vesa Vahtikari

puh. 050 381 5474

vesavahtikari@live.com

TOIMITUSKUNTA | REDAKTIONSRÅD

Lassi Jakola

Ilkka Kuivalainen

Martti Leiwo

Leena Pietilä-Castrén

Katja Varakas

Marja Vierros

PAINOPAIKKA | TRYCKKORT

Next Print Oy

ISSN 0785-2703

SUOMEN ATEENAN-INSTITUUTIN

YSTÄVÄT RY

FINLANDS ATHEN-INSTITUTS

VÄNNER R.F.

PUHEENJOHTAJA | ORDFÖRANDE

Katja Varakas

SIHTEERI | SEKRETERARE

Jamie Vesterinen

Antiikin kielet

PL 24 (Unioninkatu 40)

00014 Helsingin yliopisto

ateenanystavat@gmail.com

<https://ateenaninstituutinystavat.fi>

Sisällys 1 | 2023

- 1 Eero Heimolinna in memoriam
MARTTI LEIWO & RISTO PEKKA PENNANEN
- 3 Pääkirjoitus
VESA VAHTIKARI
- 4 Aigina, Ateenan vauras kiistakumppani
– myyteistä pistaasioihin
KATJA VARAKAS
- 10 Vuorten viemää – elämyksiä Kreikan
luonnosta III
BJÖRN FORSÉN
- 20 Käsiala ja kieli. Sotilaiden kirjeitä
Egyptissä 2. vuosisadalla jaa.
MARTTI LEIWO
- 28 Kiitos Maria Martzoukou!
PETRA PAKKANEN
- 32 Henkilöstöuudistuksia instituutissa
PETRA PAKKANEN
- 33 Suomen Ateenan-instituutin ystävät ry:n
toimintakertomus vuodelta 2022
- 35 Suomen Ateenan-instituutin ystävät ry:n
toimintasuunnitelma vuodelle 2023
- 36 Tapahtumia

Kannen kuva: Värirestauraatio Aiginan Afaian temppelin päätykolmion Athenen veistoksesta, Münchenin Glyptothekin näyttelystä "Bunte Götter". Kuva: Wikimedia Commons.

Artikkeleiden jättöpäivä *Helikonin* seuraavaan numeroon on 15.10.2023.

Ohjeet kirjoittajille: <https://ateenaninstituutinystavat.fi/helikon/ohjeet-kirjoittajille/>

EERO HEIMOLINNA IN MEMORIAM

MARTTI LEIWO & RISTO PEKKA PENNANEN

EERO ILMARI HEIMOLINNA kuoli vaikeaan sairauteen 11.3.2023 Helsingissä. Hän oli syntynyt Tampereella 6.11.1942. Eero loi työuransa ammattiyhdistysjuristina, mutta oli sivutoimenaan loistava muusikko. Hän aloitti musiikkiharrastuksensa Tampereella trumpe-
tistina, rockbändimuusikkona ja laulajana. Oikeustiedettä opiskelemaan Eero siirtyi Helsinkiin ja toimi aktiivisesti mm. Hämäläisosakunnassa silloisella Kampinkadulla (nyk. Urho Kekkosen katu). Toinen tämän muistokirjoituksen laatijoista asui tuolloin samassa talossa ja tapasi hänet ensimmäisen kerran 13-vuotiaana, kun Eerosta tuli hetkeksi Leiwon klassillisen kitaransoiton opettaja.

Tiet kohtasivat uudestaan 1970-luvulla, kun Eero kiinnostui kreikkalaisesta musiikista ja alkoi myös opiskella kreikan kieltä Jussi Korhosen oppilaana. Korhosen piirissä harrastettiin aktiivisesti musiikkia ja pian bänditoimintakin alkoi, kun Leiwot ja Heimolinnat perustivat Suomessa uraauurtavan Aman aman -yhtyeen. Ensimmäisiä keikkoja oli pikkujoulu kustannusyhtiö Otavassa, jolloin juontajana toiminut Helge Herala esitteli yhtyeen ikimuistoisella tavalla. Hiukan myöhemmin Eero ja Martti esittivät TV-mainoksessa kreikkalaisia soittajia, kun näyttelijä Heikki Kinnunen toivotteli osantottajia tervetulleiksi Kreikkaan erään lehden kilpailun myötä.

Vaikka Eeron käsissä soi lähes mikä tahansa instrumentti, hän keskittyi pääosin busukiin. Bändejä kertyi vuosien varrella lukuisia, osassa olimme me kirjoittajat mukana, osassa oli muita, mutta musiikkinlaji pysyi pitkälti samana. Eero rakasti vanhaa perinteistä kreikkalaista kaupunkimusiikkia, rebetikaa. Hän järjesti kreikkalaisia musiikki-iltoja Helsingin Ullanlinnassa ja Punavuorella eri saleissa, joissa tunnelma kohosi kattoon. Näiden soittoa, laulua, tanssia ja ruokailua sisältäneiden iltamien järjestäminen vaati organisointikykyä, joita Eerolta onneksi löytyi.

Toinen meistä muistelijoista asui Tampereella, joten Eeron nimi oli kyllä tuttu rebetikan harrastajapiireistä, mutta varsinaisesti tutustuin Eeroon perheineen vasta 1990-luvun puolivälissä Suomen Ateenan-instituutin silloisessa asuntolassa Penelopessa. Ja totta kai Eero esiintyi rebetikasta juuri väitelleen Pennan karonkassa muutamaa vuotta myöhemmin – sillä kertaa tosin ikivihreitä tulkiten. Tämähän luonnistui helposti aina esiintymisvalmiilta vuoden 1965 iskelmälaulun suomenmestarilta. Myöhemmin aloin käydä töissä Helsingissä, ja silloin Eero keksi, että tässä kitaristi hänen uuteen, Markos Vamvakarisin musiikkiin erikoistuneeseen Pentara-bändiinsä. Käytännön syistä jouduin jäämään pois yhtyeestä, mutta Helsingissä käydessäni yövyin usein Heimo-
linnoilla, ja tietysti Eeron kanssa tuli soitettua paljon kahdestaan.

Eeron avuliaisuus oli vailla vertaansa ja hän oli aina hyväntuulinen, valmiina kaikenlaisiin tilanteisiin hassutteluista vakavampiin. Hänen puoleensa kääntynyt sai vinkkejä niin Ateenan musiikkipaikoista kuin pienissä lakiasioissa. Erehdyttävästi samannäköisen helsinkiläisen kaksoisolennon vuoksi häneltä saatettiin pyytää ratkaisuja hammaslääketieteellisiin ongelmiin vaikkapa raitiovaunussa, mikä huvitti Eeroa suuresti.

1980-luvulla Eero toimi muutaman vuoden Kreikan Kulttuurin tuki ry:n (ks. *Helikon* no 2/2021) puheenjohtajana ja osallistui konserttien ja muiden kulttuuritapahtumien järjestämiseen. Ulospäin suuntautuneena seuraihmisenä hän loihti kuin huomaamatta ympärilleen lämpimän, musiikintäytteisen ilmapiirin.

Suomen Ateenan-instituutin ystäväyhdistyksessä Eero toimi aktiivisesti ja oli sen puheenjohtajana 20.3.2012 - 24.3.2015. Hän kirjoitti *Helikoniin* monia artikkeleita, joista on luettelo ohessa.

- Kreikka vanhojen matkakirjojen valossa, *Helikon* 2/2011, 7-23.
- Kevätpäiviä Ateenassa, *Helikon* 2/2012, 23-25 [SAIY:n matkasta].
- Filosofinen kirvesmies ja antiikinystävä, *Helikon* 1/2013, 12 [SAIY:n testamenttilahjoituksesta Konsta Konstantin Timoskasta].
- Kuvaus ja kuvia SAIY:n Thessalonikin matkasta 10.-13.10.2013, *Helikon* 2/2013, 20-22.
- Kreikkalaisuuden juurilla Konstantinopolissa, *Helikon* 2/2014, 35-36 [SAIY:n matkasta].
- Rebetika – alamaailman musiikkia, *Helikon* 1/2018, 14-20.

Pääkirjoitus

MATKAAN

VESA VAHTIKARI

TÄNÄ SYKSYNÄ, kun koronaviruspandemia on nyt viimein ohi, Suomen Ateenan-instituutin ystävät ry järjestää jälleen jäsenmatkan Kreikkaan. Matkan kohteiksi on valittu erittäin kiinnostavia Ateenan lähialueita: Salamis, Aigina ja Eleusis. Salamis tunnetaan Troijan sodassa vaikuttaneen Aias Telamonin pojan kotisaarena ja saari muistetaan myös sen ja mantereen välisessä salmessa vuonna 480 eaa. käydystä suuresta meritaistelusta. Aiginan tunnetuin nähtävyys on Afaian temppeli ja Eleusiissa mieltä kiehtoo siellä antiikin aikaan järjestetyt mysteerimenot. Eleusis on myös yksi Euroopan kulttuuripääkaupungeista tänä vuonna, tietoa kulttuuripääkaupungin ohjelmasta löytyy osoitteesta <https://2023eleusis.eu/en/artistic-program/>.

Myös *Helikonin* avulla voi tutustua syksyn matkakohteisiin. Aiginan saari esitellään luki-joille tässä lehdessä, Afaian temppelistä on kerrottu jo aiemmin artikkelissa ”Matkoja Aiginalle ja Afaian temppelin arvoitus”, *Helikon* 2/2007, 27–31. Salamiista ja Salamiin meritaistelusta on kirjoitettu lehdessämme monessa eri artikkelissa: ”Aias Telamonin poika – Homeroksen traaginen sankari”, *Helikon* 1/2016, 2–7; ”Salamiin saaren vaiheita”, *Helikon* 2/2016, 53–59; ”Persialaissoitien taistelut historian koulukirjoissa”, *Helikon* 2/2020, 10–17; ”Kolmisoutu ja sen miehistö”, *Helikon* 2/2020 18–22; ”Runeberg, Salamis ja kreikkalainen tragedia”, *Helikon* 2/2020 23–30; ”Arkeologinen projekti Salamiin saaren Ambelakiassa”, *Helikon* 2/2020, 31–32. Eleusiista on tulossa kirjoitus syksyn lehteen. Kaikki vanhat

Helikonit löytyvät osoitteesta <https://ateenaninstituutinystavat.fi/helikon/arkisto/>.

Yhdistyksen jäsenmatkan ohjelma löytyy lehden takakannesta. Nyt jos koskaan on jälleen hyvä aika matkustaa Kreikkaan. Matkustaminen ja uusiin paikkoihin tutustuminen on aina hauskaa ja mieltä avartavaa. Hyvässä seurassa matkustaminen ja uusiin paikkoihin tutustuminen on vielä hausempaa, ja matkoilta jää aina mieleen myös hienoja muistoja.

Suomen Ateenan-instituutin ystävät ry:n entinen puheenjohtaja, Eero Heimolinna lähti 11.3.2023 viimeiselle matkalleen. Esitän syvimät osanottoni Eeron läheisille ja kiitän hiljaa mielessäni Eeroa vuosien yhteistyöstä SAIY:n ja *Helikonin* parissa.

Suomen Ateenan-instituutin pitkäaikainen toimistonhoitaja Maria Martzoukou jäi 31.3.2023 eläkkeelle. Toivotan Marialle onnellisia eläkevuosia ja kiitän samalla vuosien yhteistyöstä instituutissa. 🙏

AIGINA, ATEENAN VAURAS KIISTAKUMPPANI – MYYTEISTÄ PISTAASIOIHIN

KATJA VARAKAS

AIGINAN KOLMIONMUOTOINEN SAARI keskellä Saroninlahtea on pinta-alaltaan 87 neliökilometriä. Se muistetaan historiassa Ateenan kiistakumppanina, joka kohosi kahdesti kokoaan suuremmaksi vaikuttajaksi. Se sijaitsee noin 30 kilometrin päässä pääkaupungista, ja sen läheisyys Peloponnesokselle, Megarikseen ja Attikaan määritteli sen asukkaiden kohtaloa useiden vuosisatojen ajan. Monet antiikin historioitsijat viittaavat saaren menneisyyteen ja mytologiseen

taustaan sanoittaessaan aiginalaisten elämää. Näin rakennettiin tietoisesti kertomusta merivallan synnystä ja merkityksestä, joka heijastui saaren 500–400-luvun loisteliaaseen taiteeseen. Ylistysrunossaan aiginalaisille Pindaros anoo rakkaalta äiti-Aiginalta turvallista paluumatkaa sotaretkeltä persialaisia vastaan. Apua taisteluissa toivottiin myyttisiltä sankareilta Aiakokselta, Peleukselta ja Telamonilta sekä itseltään Akhilleukselta.

VARHAISVAIHEET

Aiginan kartta. Kuva: Wikimedia Commons.

Aiginaan liittyy kaksi myyttistä syntytarinaa. Alun perin Oinone-metsänymfin mukaan nimetyllä saarella asui yksinäinen Aiakos, jonka Zeus palkitsi muuntamalla siellä asuneet madot ja muurahaiset ihmisiksi. Saarella kerrotaankin asuneen myrmidonien thessalialaisen kansanheimon, jonka Myrmidon-nimisen kantaisän Zeus olisi siittänyt muurahaisen (kreikaksi *myrmeks*) hahmossa. Toinen tarina puolestaan kertoo Aigina-nymfin synnyttäneen kotkanhahmoiselle Zeukselle pojan Aiakoksen, joka nimesi saaren äitinsä

mukaan. Aiakoksesta sukeutui paikallisheeros, sittemmin Peleuksen ja Telamonin isä ja siten Akhilleuksen isoisä. Saarella sijaitsi Aiakokselle omistettu pyhä alue Aiakeion alttareineen, jossa suurta sankaria muistettiin kukkaseppelein, sen sijoituspaikasta ei ole täyttä varmuutta. Ateenasakin palvottiin Aiakosta kaupungin parhaalla paikalla Agoralla jo 500-luvulla.

Karu, kivikkoisen ja vulkaanista maaperää omaava Aigina oli vailla erityisiä luonnonvaroja, mutta kaupankäyntiä helpottivat jo varhain saaren suojaisat luonnonsatamat. Saaren luoteisrannalla Kolonan niemenkärjestä etelään oli kaksi satamaa nykykaupungin kohdalla, jonne laivat Pireuksesta rantautuvat, ja sen pohjoispuolella oli sotasatama. Saaren itärannalla oli Kreetan suuntaan neljäs satama, nykyinen Agia Marina, Afaian temppelikukkulan alapuolella.

Luonnonolosuhteet ja saaren keskeinen sijainti vaikuttivat asukkaiden mielenlaatuun ja tarpeeseen turvata niin taloudelliset kuin sotilaalliset etunsa. Strabon, Herodotos ja Plinius vanhempi ylistivätkin aiginalaisia etevinä merenkävijöinä, taitavina laivanrakentajina sekä saaren strategisen sijainnin hyödyntäjinä. Työpajoissa valmistettiin korkealaatuisia pronssiesineitä ja keramiikkaa, joita kulkeutui kauas Niilin suisto-alueelle Naukratoksen kauppa-asemalle, Sisilian saarelle, Keski-Italiaan Umbrian seuduille, Pontoksen alueelle Mustanmeren etelärannalle sekä lähisaarista mm. Kreetalle. Aiginan vauraus lie-nee perustunut asukkaiden kaupankäyntitaitoihin sekä logistiikan merkityksen ymmärrykseen. Laivojen lasteina kulkivat edellä mainittujen ohella myös vilja sekä orjat. Pysyväisluontoiset kauppasuhteet siivittivät saaren ensimmäistä kukoistuskautta pronssikaudella sekä toista arkaaisella ja klassisella kaudella. Arkeologisessa aineistossa ne näkyvät rakennustoiminnan vilkkaudessa, luonnonsatamien varustamisessa aallonmurtaajilla, kuvanveistäjien töissä, väestön kasvussa sekä Aiginan varhaisena hopearahana n. 650, joka levisi laajasti Välimeren ympäristössä. Sen tunnuksena oli saaren merimahtia

Aiginalainen hopeastateeri n. 375–320 eaa. Halkaisija 22 mm. Kuva: Wikimedia Commons.

symboloinut merikilpikonna, myöhemmin tavanomainen kilpikonna. Saarella myös yhtenäistettiin ensimmäisten joukossa painomitat, mikä yksittäisenä toimenä rahan ohella myös edisti kaupankäyntiä.

ATEENAN KILPAILIJA

Välirikot ja kahnaukset Ateenan kanssa värittivät saaren monipolvista historiaa. Ensimmäinen välirikko koettiin tuntemattomasta syystä jo 600-luvun alkupuolella Kalaureian kaupunki-liitossa, johon Ateenan ja Aiginan lisäksi kuului jäseniä pääasiassa Peloponnesoksen niemimaalta. Seurauksena Aigina solmikin liittoja Ateenaa vastaan, ensimmäisen Spartan kanssa ja toisen myöhemmin Theban kanssa. Aiginan laivat lähetettiin myös tuhoamaan Attikan rannikkoa ja Ateenaa. Kahnauksia aiheutti myös sujuvat kauppasuhteet Vähään-Aasiaan, joita aiginalaiset arvostivat persialaissotien kaudella. Lopulta Aigina taisteli kuitenkin Ateenan kanssa samalla puolella Salamiin meritaistelussa vuonna 480 lähettäen taisteluun merkittävän määrän laivastoon, arviolta 30–70 laivaa. Taistelu arvostuksesta ja ylivoimasta jatkui kuitenkin näiden kahden välillä, kun Aigina yhdisti laivastonsa seuraavaksi

Korintin kanssa. Ateena kukisti liittouman vuosien 459–456 sodissa ja alisti aiginalaiset lopulta johtamaansa Deloksen meriliittoon.

ASUTUSHISTORIAA

Aiginan pysyväisluontoinen asutus perustettiin luultavasti Peloponnesokselta käsin jo nuoremalla kivikaudella noin 4000–3000. Pronssikaudella 2500–1650 se keskittyi turvallisuuden lisäämiseksi edellä mainitulle Kolonan niemelle, joka on nimetty myöhemmän Apollonin temppelin ainoan vielä pystyssä olevan pylvään mukaan, ja sen matalaa kukkulaa vahvistettiin puolustusmuurilla. Pronssikauden yhteydet etelän suuntaan Kreetalle näkyvätkin ajan keramiikassa ja koruissa. Seuraava kulttuurikerrostuma saapui sekin Peloponnesoksen suunnasta ja doorialaisesta Epidauroksesta saaren kulttitoiminnan aktivoituessa geometrisellä ajalla 900–700. Asuinalueelta on löydetty runsaasti tuolle ajalle tunnusomaisia naishahmoisia votiivifiguriineja.

Kauppa- ja liittolaissuhteiden vakiintuminen arkaaiselta ajalta klassiselle kaudelle 600–400-luvuilla näkyi edelleen väestön kasvuna sekä rakennustoiminnassa, josta 520-luvulle periytyvän Apollonin temppelin vielä jäljellä olevat perustukset ovat osoituksena Kolonan niemen pienellä arkeologisella alueella. Taloudellisesti vakaa ajanjakso heijastui myös kuvataiteeseen. Vuonna 431 saaren asukkaita kuitenkin kohtasi kova kohtalo Ateenan häätäessä saarelaiset Pelo-

ponnesolaissodan tiimellyksessä asuinsijoiltaan. He palasivat Aigospotamoin taistelun jälkeen kotisaarelleen noin vuonna 404, mutta se ei enää saavuttanut uutta kukoistusta. Kolonan viimeinen asutusvaihe ajoittuu jo bysantin aikaan 500–800-luvuille, jolloin alue linnoitettiin jyrkvin muurirakennelmin hyödyntämällä olemassa olevaa rakennuskantaa. Alustavia kaivauksia Kolonan niemellä tehtiin vuosina 1894–1904, mutta laajamittaiset tutkimukset alkoivat vasta 1920-luvulla saksalaisten johdolla ja jatkuivat vielä 1966–1972. Itävallan arkeologisen instituutin tutkimukset 2010-luvulla ovat keskittyneet eläin- ja ilmastoarkeologiaan.

AFAIAN TEMPPELI

Aiginan arkaaisen ajan kukoistusvaiheeseen 500-luvun lopulle ajoittuvat myös kuuluisan Afaian temppelin rakennustyöt saaren itäosassa noin 13 kilometriä Kolonan niemeltä ja saaren nykykaupungista. Kyseessä on ainoastaan Aiginalla palvottu jumalatar, joka lienee kreetalaista alkuperää ja samastettiin vähitellen Athene-jumalattareen. Temppleri on saaren tunnetuin antiikin aikainen nähtävyys, joka mäen laelta näkyy yhä kauas merelle. Englantilainen arkkitehti Charles Cockerell (1788–1863) ikuisti Grand Tour -matkallaan vuonna 1811 lukuisia Aiginan arkeologisia nähtävyyksiä ja samoihin aikoihin alettiin myös Afaian temppelialueen arkeologiset tutkimukset. Baijerin tuleva kuningas

Näkymä satamanlahdelta linnavuorelle. Kuva: Wikimedia Commons.

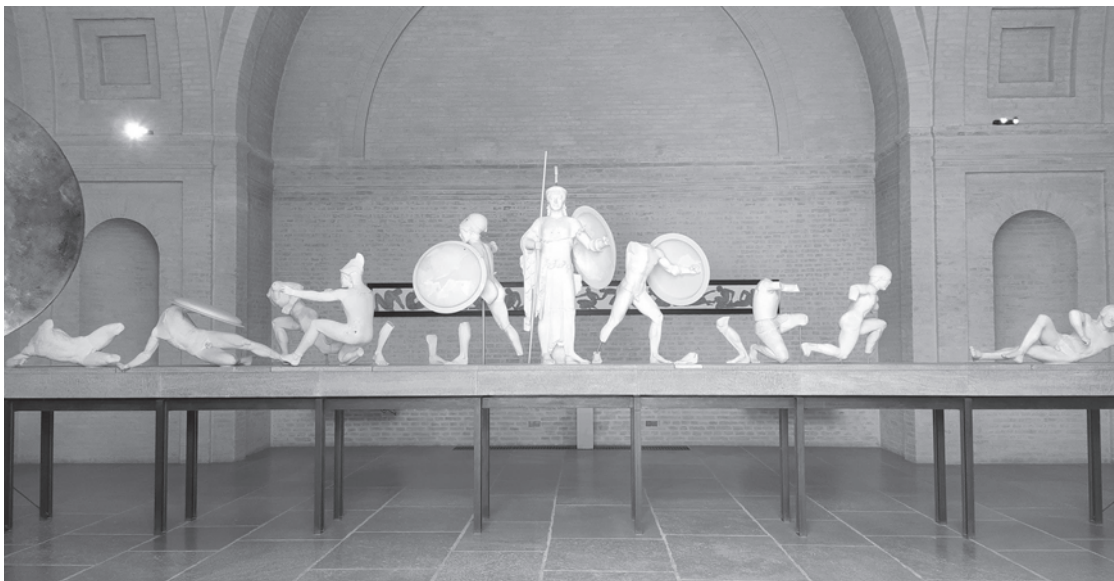

Aigina Afaian temppeli, Charles Robert Cockerell (1811), Samuel Pepys Cockerell (ed.), *Travels in Southern Europe and the Levant, 1810–1817. The Journal of C. R. Cockerell, R.A.* (1903, Reprinted 1999), 50–58. Lähde: The British Museum inv. 2012,5001.501. British Museum https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_2012-5001-501 (CC BY-NC-SA 4.0).

Ludvig I hankki tuolloin omistukseensa temp-
pelin päätykolmioiden veistoskoristelun, joka
kuuluu nykyisin Münchenin Glyptothekin ko-
koelmiin. Järjestelmälliset kaivaukset aloitettiin
1900-luvun alkupuolella Saksan arkeologisen
instituutin toimesta ja ne jatkuivat vuosisadan
mittaan eri vaiheissa koko kulttialueen raken-
nuskannan kartoituksena.

Afaian temppelin osalta todettiin ensimmäi-
sen rakennuksen tuhoutuneen tulipalossa noin
570–560 ja paikallisesta kalkkikivestä tehdyn ja
nykypäivään melko hyvin säilyneen temppelin
ajoittuvan pari miespolvea nuoremmaksi noin
500–490. Kyseessä on tavanomainen pylväikön
ympäröimä rakennus, jonka 29 x 14 metrin
kokoisesta lattiatasosta kohoaa 6 x 12 doori-
laistyylistä pylvästä. Niistä pystyssä on vielä 25
kappaletta. Katto oli terrakottatiilistä, päätykol-
mion harjaa ja katonlappeiden reunoja valvoivat

marmoriset sfinksit eli taruolennot, joilla on
leijonan vartalo ja ihmisen pää, joskus siivetkin.
Pylväikön sisäpuolella oli kolmilaivainen ydinra-
kennus kulttikuvineen ja uhrialtari rakennuksen
itäpuolella taivasalla. Temppelin veistoskoristelu
sattuu muotokielensä puolesta siirtymävaihee-
seen arkaaisesta klassiseen vaiheeseen. Itäpään
eli sisäänkäynnin puoleisessa päätykolmiossa
esitettiin Troijan sodan tapahtumia aiginalaisine
sankareineen – Herakles taistelemassa Troijan
kuningas Laomedonia vastaan yhdessä Aiakok-
sen pojan Telamonin kanssa. Länsipäädyssä
taas sotaan osallistuneet aiginalaiset sankarit ja
Aiakoksen jälkeläiset Aias, Teukros ja Akhilleus
kuvataan taisteluiden tiimellyksessä. Keskushah-
mona on kummassakin päätykolmiossa Athene.
Viimeaikaiset tutkimukset ovat osoittaneet, että
nämäkin marmoriveistokset oli maalattu kirk-
kain värein ja todistavat osaltaan antiikin kuvan-

Afaian temppelin läntisen päätykolmion veistoksia Münchenin Glyptothekissa. Kuva: Ilkka Kuivalainen.

veiston polykromiasta. *Helikonin* päälikannen Athene on Afaian temppelin länsipäädystä ja alkuperäistä väritystä on voitu rekonstruoida jumalattaren rintapanssarin, aigiksen, verran ja hieman peplosvaatteenkin osalta.

ZEUKSEN KULTTI VUORENHUIPULLA

Aiginalla oli aikoinaan kolmaskin merkittävä kulttipaikka. Se oli saaren korkeimmalla kohdalla Hellanionvuorella ja omistettu Zeukselle, Aiakos-sankarin isälle. Pitkän kuivuuden aikana Aiakos pyysi Delfoin oraakkelin kannustamana isältään sadetta, jonka myös sai. Siitä kiitollisena hän perusti tälle kultin vuorelle, joka kohoaa 532 metriä merenpinnan yläpuolelle ja on tunnusomainen Aiginan maisemalle vaikkapa pohjoisempaa Salamiin saarelta katsottuna. Vastaavasti sieltä avautuu hieno näköala koko Saroninlahdelle. Tällä varsin syrjäisellä alueella on näkyvissä monumentaalista terrassointia, portaat ja alttari, mutta sille nousu on työlään parin tunnin matkan takana.

Aiakoksesta itsestään tuli kuolemansa jälkeen yksi manalan tuomareista Minoksen ja Rhadamantyn ohelle. He kaikki olivat alun perin

Zeuksen kuolevaisia poikia. Aiakoksen erityisenä tehtävänä oli säilyttää manalan avaimia ja tuomita Euroopan asukkaita.

AIGINAN MYÖHEMMÄT VAIHEET

Aigina koki merkittäviä hetkiä itsenäisyystaistelussa osmaneja vastaan, jolloin se oli lyhyen aikaa jo osittain vapautetun Kreikan pääkaupunkina 1827–1829 Ioannis Kapodistriaksen toimiessa valtionhoitajana. Noina vuosina kaupunkiin rakennettiin hienoja uusklassisia rakennuksia ja Kolonan laitaa pieni arkeologinen museo. Saaren keskiosassa matkalla Afaian temppeliin on puolestaan piispa Nektarioksen 1904 perustama Pyhälle Kolminaisuudelle omistettu nunnaluostari. Se on suurimpia koko Kreikassa ja nimikkokirkko on omistettu traakialaista syntyperää olleelle Nektariokselle (1846–1908), joka oli merkittävä saarnamies ja kirjoittaja ja kuuluisa myös parannus- ja ihmeteoistaan. Hänen hautansa on nimikkokirkossa, hänet julistetiin pyhimykseksi 1961 ja hänen juhlapäiväänsä vietetään marraskuun 9., siis hieman ennen Ystävien suunniteltua matka-ajankohtaa.

Aigina on ollut suosittu matkailijoiden keskuudessa jo 1700-luvulta lähtien. Arkeologiset nähtävyydet ja Agios Nektarioksen luostari yhdessä karunkauniiden maisemien ohella ovat kiinnostaneet matkailijoita vuosisatoja ja monia viikonlopun viettäjiä. Monilla ateenalaisilla on myös toinen asunto saarella. Matkakohteena Aigina löytyykin useista matkakertomuksista. Kymmenkunta vuotta sitten marraskuisena päivänä vierailin saarella yhdessä kolmen opiskelijatoverin sekä Leena Pietilä-Castrénin kanssa. Päiväkirjaani kirjasin:

Aginan saariseikkailu oli hauska ja yllätyksellinen. Aurinkoisena, tosin hyvin tuulisena päivänä tutustuimme Aiginan kaupungin nähtävyyksiin, arkeologiseen alueeseen sekä läheiseen pieneen museoon. Matkasimme vuokra-autolla kohti Aigina Afaian temppeliä, joka piirtyi uljaana taivasta vasten keskellä matalaa mäntymetsikköä. Kukkulalla leijaili vieno männyntuoksu. Lähes autio temppelialue yllätti koollaan. Paikan päällä oli suorastaan vaikea hahmottaa ajatusta siitä, että temppeli oli muinoin ollut värikkäästi koristeltu, sillä niin klassisen valkoisen komealta se nykyisessä asussaan vaikutti sinistä taivasta vasten. Puluumatkalla huristelimme kapeilla teillä Agios Nektarioksen luostarin ohitse ja ihastelimme karuja pistaasipuuvivistöjä, joista saari myös tunnetaan. Iltapäivällä ennen laivamatkaa Ateenaan palkitsimme itsemme yhdessä Aiginan sataman kahviloista ylenpalttisen makeilla pistaasiherkuilla.

Pistaasipähkinät, kreikaksi *fistiki*, istutettiin saarelle 1860. Sen länsipuolen alavampi maasto on sekä koostumukseltaan että kuivuudeltaan juuri sopivaa niiden viljelylle. Pistaasioita kasvaa kyllä eri puolilla maapalloa, mutta Aiginan lajike on harvinainen ja erityisen miellyttävä maultaan. Kreikka on Euroopan suurin pistaasinviejä ja kuudes maailmassa. 🇬🇷

Manalan tuomarit Rhadamanthys, Minos ja Aiakos. Kuva: C. O. Müller, *Denkmäler der alten Kunst* 1, 1832-1835. Tfl. 56, 275a.

LÄHTEITÄ

Antiikin auktoreita: Herodotos, *Historiateos* 5,88,2; Pausanias, *Hellados Periegesis* 2,29,6–8; 2,30,1; Pseudo Apollodoros, *Bibliothēkē* 3,12,6–13,12,8; Strabon 8,6,16.

C. R. Cockerell, *Travels in Southern Europe and the Levant 1810–1817*, uusintapainos 1999, 50–58.

[Enemmän arkkitehdin ja klassillisen arkeologin kokemuksista voi lukea The British Museum sivustolta https://www.britishmuseum.org/collection/object/G_2012-5001-501.]

V. Brinkmann – A. Scholl (toim.), *Bunte Götter. Die Farbigeit antiker Skulptur*, Berliini 2010.

D. Fearn, *Aegina: Contexts for Choral Lyric Poetry: Myth, History, and Identity in Fifth Century BC*, Oxford 2011.

R. Hodges, *Travels with an Archaeologist: Finding a Sense of Place*, Lontoo 2020.

I. Polinskaya, *A local history of Greek polytheism: Gods, people, and the land of Aigina, 800-400 BCE*, Leiden 2013.

VUORTEN VIEMÄÄ – ELÄMYKSIÄ KREIKAN LUONNOSTA III

BJÖRN FORSÉN

VUORET OVAT AINA viehättäneet minua. Kreikkalaiset vuoret esiintyvät usein antiikin mytologiassa, minkä lisäksi vuorilta myös löytyy yllättävän paljon kaikenlaisia antiikinaikaisia muinaisjäännöksiä. Monille tulee yllätyksenä, miten tärkeitä kohteita voidaan löytää syrjämaastosta, pitkänkin matkan päässä teiltä ja nykyisestä asutuksesta. Kaiken tämän lisäksi vuorilta löytää Kreikan alkuperäisen luonnon ehkä kauneimmillaan ja ihmisten vaikutuksesta koskemattomimmillaan.

Kymmenisen vuotta sitten tutustuin Arakhamitain kaivauksien aikana Nikos Kotsirokseen ja hänen kanssaan lähdimme valloittamaan Peloponnesoksen vuoria. Nikoksella oli jo ennen sitä yli kymmenen vuoden kokemus vuorista ja Arkadian vuorikiipeilijöiden seurasta. Tavoitteeni oli aluksi kiertää kaikki yli 2000 metriä korkeammat Peloponnesoksen huiput. Kun sellaisia ei enää löytynyt, siirryin 2016 Korintinlahden pohjoispuolelle valloittaakseni joka vuosi uusia huippuja. Nikos on useimmiten ollut mukana, varsinkin Peloponnesoksella, jonka vuoret ja polut hän vuosikymmenten vaellusten jälkeen tuntee kuin oman taskunsa. Tämän artikkelin ensimmäisessä osassa (*Helikon* 2021/1) kerroin Olympoksesta ja muista Zeukselle pyhitetyistä vuorenhuipuista, toisessa taas muusiin, Herakleeseen ja muihin myytteihin yhdistetyistä vuorenhuipuista kuten Oiteesta, Helikonista, Kithaironista sekä Euboi-an vuorista (*Helikon* 2022/1). Tässä kolmannessa osassa palaamme Peloponnesoksen neljään korkeimpaan vuorenhuippuun.

PELOPONNESOKSEN MIEHEKKÄIN VUORI

Ken on käynyt Spartassa tietää miten täysin Taygetoksen vuoriketju dominoi koko Eurotasjoen laaksoa. Taygetos toimii Lakedaimonin maakunnan luonnollisena läntisenä rajana, nousten kuin pystyseinä laaksonpohjalta. Noin 110 kilometriä pitkää ja 30 leveää vuoriketjua kutsutaan myös Pentadakylokseksi eli viisisormiseksi, koska sillä on viisi korkeaa huippua, joista korkein nimeltään Profitis Elias ylittää 2407 metriin meripinnan yläpuolella. Se on myös Peloponnesoksen korkein vuori. Taygetos näkyy myös etelän horisontilla Arkadiasta asti ja niin myös Asean kylästä, jossa majoituimme kaivauksien aikana. Nauttiessani kahvistani pienellä kukkulalla kylän laidassa kuudelta aamuisin ennen lähtöä kaivauksille olin kesäisin joka aamu jo monina vuosina tarkkailut etelässä häämöttävää uljasta vuoriketjua ja odottanut, että minulle avautuisi mahdollisuus joskus sinne kiivetä.

Taygetoksen ylitse idästä länteen kulkee tänään ainoastaan yksi asfaltoitu tie Spartan kaupungista Kalamataan. Tässä on myös antiikin aikana kulkenut tie, jonka varrelta on löytynyt sekä Spartan Kaiadas, syvä rotko, johon heitettiin kuolemantuomittuja rikollisia, että Lakedaimonin ja Messenian rajapyykkinä toimiva Artemis Limnatiksen pyhäkkö. Jäännöksiä toisesta vuoriketjun halki vievästä tiestä on löydetty etelämpää, Profitis Eliaksen huipun eteläpuolelta Kserokampista Kardamyliin johtavalta reitiltä. Nykyään vuoriketju on täysin autioitunut, kes-

Taygetos Eurotas-joen itäpuolella sijaitsevasta Menelaionin pyhäköstä katsottuna. Kuva: Wikimedia Commons.

kiaikana siellä asui vielä slaavilainen Melingos-niminen paimentolaisheimo. Pohjoismaissa 1400-luvulla matkustaneen bysanttilaisen Laskaris Kananaksen mukaan Taygetoksen slaavilaisheimojen kieli muistutti hiukan Pohjois-Saksan vendiläisten kieltä. Sen jälkeen Melingosheimon jälkeläiset ovat kuitenkin kreikkalaistuneet eikä heidän kielestään ole jäänyt mitään jäljelle nykyajan filologeille tutkittavaksi.

Heinäkuisena sunnuntaina 2012 päätimme lähteä Arakhamitain kaivauksien aikana valloittamaan Taygetosta. Innostus oli suuri ja mukaan ilmoittautui Nikoksen ja minun lisäksi peräti kolme henkilöä kaivausryhmästä. Lähdimme liikkeelle aamuviideltä ja saavuimme sitten kiipeilyn alkupisteelle, Manganiarin lähteelle seitsemän maissa. Rikas Manganiarin lähde sijaitsee Kserokampista länteen vuoren rinteellä 979 metrin korkeudella ja sinne johtaa asfaltoitu tie. Lähteeltä alkava polku johtaa rinnettä ylöspäin kauniin havumetsän halki. Noin kahden tunnin jälkeen saavuimme vuorimajaan 1557 metrin korkeudella. Sieltä eteenpäin puut harvenevat ja siirryimme vähitellen avoimeen maastoon paah-

tavan auringon alle. Ohitimme valtavien kalkkikivilohkareiden peittämän kohdan ja nousimme yhä korkeammalle. Noin 2230 metrin korkeudella saavuimme Portes-nimiseen paikkaan, josta ensimmäistä kertaa on mahdollista nähdä länteen Taygetoksen vuoriketjun ylitse mereen saakka. Sieltä matka jatkuu joko vasemmalle ylös Profitis Eliaksen huipulle tai sitten oikealle ja toiselle alempana olevalle huipulle, jonka läheisyydessä on luola.

Matkalla ylöspäin Portes-nimiseen satulaan ryhmämme oli jo pirstoutunut, kuumuuden takia osa oli jäänyt jälkeen ja olin kärjessä yksin Maijan kanssa. Pysähtyessäni hengähtämään ja pohtimaan, miten jatkaa, Maija yllätti minut lähtemällä juoksemaan ylämäkeen Profitis Eliaksen huippua kohti. Reagoin liian hitaasti ja Maija oli jo repinyt parinkymmenen askeleen raon ennen kuin juoksin hänen jälkeensä. Pyramidinmuotoinen huippu vaikutti olevan lähellä, mutta olikin vielä aika pitkän matkan päässä. Yritin kaikkeni saadakseni Maijan kiinni, mutten onnistunut. Rinne koostuu pienistä kivistä, melkein sorasta ja jokaisen askeleen kohdalla

Taygetoksen karussa ylärinteessä. Kuva: Nikos Kotsiros.

kivet vyöryivät jalkojeni alta. Miten tahansa yritin, etäisyys Maijaan kasvoi entisestään ja jouduin hyväksymään tulleetni lyödyksi. Näin Maija nousi huipulle ensimmäisenä, minä jo viitisen-kymmentä metriä jäljessä, muut vasta vähitellen. Taygetoksen valtaamiseen meni yhteensä viisi ja puoli tuntia.

Taygetoksen korkein huippu, kuten Kreikassa usein, on pyhitetty Profeetta Eliakselle, joka Raamatun mukaan lopulta nousi taivaaseen tulisissa vaunuissa. Pyhä Elias yhdistettiin 400-luvulta lähtien auringonjumala Heliokseen ja taivaanvaltiias Zeukseen, mikä myös saattaa selittää hänelle pyhitettyjen kappeliensa sijaitsevan Kreikassa vuorten huipuilla. Kappeli Taygetoksen huipulla on raunioina, katto puuttuu, mutta siellä pidetään kuitenkin Eliaksen päivänä 20. heinäkuuta jumalanpalvelus hänen kunniakseen. Jumalanpalvelus alkaa auringon noustessa, jolloin ensimmäiset auringonsäteet heijastavat kangastusmaisesta pyramidinnäköisen kuvan lännessä leviävään Messenianlahteen. Jo edellisenä iltana suuri joukko ihmisiä kokoontuu vuorelle, jossa yön aikana sytytetään iso kokko,

sen valossa syödään, juodaan ja tanssitaan. Vastaavanlaisia juhlia järjestetään monilla Eliakselle pyhitetyille vuorenhuipulla, esimerkiksi Arkadiassa antiikin Mainalosvuorella, nytemmin Agios Eliaksen vuorella, jonka juurella Asean ja Arakhamitain kylät sijaitsevat. Niihin juhliin olemmekin monina vuosina osallistuneet.

Taygetos on kreikkalaisten mukaan maskuliininen vuori. Tämä ei johdu ainoastaan siitä, että vuoren nimi poikkeuksellisesti on maskuliinipäätteinen, vaan myös vuoren karuudesta – rinteet ovat jyrkät, paljaat ja kiviset, eikä niissä 1600 metrin yläpuolella kasva miltei mitään muuta kuin vuoristoteetä. Vuori on kuitenkin kreikkalaisen mytologian mukaan saanut nimensä Taygete-nimisestä nymfistä, joka oli yksi plejadeista, Atlaksen ja Pleionen tyttärinä. Taygete kuului Artemiksen seuraajiin, mutta joutui Zeuksen kynsiin, jonka kanssa hän sai sitten Lakedaimon-nimisen pojan, kaikkien spartalaisten esi-isän.

Paluumatkalla kannattaa varata vielä hetki alemman huipun luolalle, josta nykyään on tullut melkein pyhiinvaelluskohde. Vuonna 1998

Ateenan yliopiston pidetty filosofian professori ja tunnettu kirjailija Dimitris Liantinis vetäytyi 55-vuotiaana Taygetoksen vuorelle, jossa jäljet hänestä loppuivat. Seitsemän vuotta myöhemmin hänen jäännöksensä löytyivät tästä pienestä luolasta 2250 metrin korkeudessa. Oletettavasti hän oli tehnyt itsemurhan protestoiden kaikkea sitä pahaa vastaan, jota hänen sukupolvensa oli tekemässä tuleville sukupolville.

Neljän tunnin jälkeen pääsimme takaisin Manganiarin lähteelle. Riisuimme patikointikengät ja istuimme hetken liotellen turvonneita jalkojamme jääkylmässä vedessä. Takaisin Arkadiaan palasimme vasta puoli kahdeksan maissa illalla, juuri ajoissa illallista varten!

MAIAN JA HERMEKSEN JÄLJILLÄ

Taygetoksen valloittamisen jälkeen seuraava kohde Kyllenen vuori oli jo melkein itsestään selvä. Ensiksikin se on Taygetoksen jälkeen Peloponnesoksen toiseksi korkein vuori (2376 m). Täällä toinen plejadeista, Taygeten sisar Maia, synnytti luolan suojassa Zeuksen siittämän Hermeksen, luoden siten toisenkin yhteyden Taygetokseen. Kyllenen vuori on kuitenkin saanut nimensä toisesta nymfistä Kyllenestä, joka synnytti myyttiselle Lykaon-nimiselle Arkadian kuninkaalle mm. Kalliston. Kallistosta tuli myöhemmin Artemiin seuraaja, jonka Zeus vietti. Tästä Zeuksen syrjähyypystä syntyi Arkas, kaikkien arkadialaisten esi-isä. Heran jahdattua Kallistoa Zeus muutti tämän karhuksi ja antoi eräiden tarinoiden mukaan nuoren Arkaksen Maian kasvatettavaksi Kyllenen luolassa. Tämä taas loi suoran yhteyden Mainalosvuoreen ja Artemis Lykoatoksen pyhäkköön, jota me olimme kaivamassa. Kalliston kerrottiin mielellään metsästäneen Artemiksen kanssa Mainalosvuorella ja Arkaksen alkuperäinen hauta sijaitsikin jossain Artemis Lykoatoksen pyhäkön läheisyydessä. Kaikesta tästä johtuen meidän piti tietenkin päästä tutustumaan myös Kyllenen vuoreen.

Liikkeelle lähdettiin aamutuimaan kuuden maissa. Nikoksen lisäksi mukaan ilmoittautui ainoastaan Maija, joka ehdottomasti halusi nähdä kaimansa luolan. Matka vei ensin autolla Korintiin ja sieltä Korintinlahtea pitkin länteen Ksylokastroon, josta kääntyy pienempi tie etelään. Tie kapenee ja kiipeilee jatkuvasti ylemmäs, vieden monien pikkukylien lävitse, jotka luonteeltaan ja talotyyppien puolesta pikemmin muistuttavat alppikyliä kuin Välimeren kyliä. Kyllenen huipun lähellä onkin eräs Kreikan harvoista hiihtokeskuksista kaksine hiihtohisseineen. Hiihtäminen onnistuu täällä parhaiten vuoden ensimmäisten kolmen kuukauden aikana, mutta ilmastomuutoksen edistyessä mahdollisten hiihtopäivien määrää vähenee vauhdilla. Heinäkuussa nämä alppikylät ammottivat tyhjyyttä ja näimme ainoastaan yksittäisiä ihmisiä, osa heistäkin matkalla patikoimaan.

Kuutisen kilometriä Ano Trikan kylän jälkeen ja vähän ennen Zyrian hiihtokeskusta pysähdyimme noin 1400 metrin korkeudella. Nikos halusi ensin tutustua Flambouritsan rotkoon, joten laskeuduimme sinne ja kävelimme rotkoa pitkin kuutisen kilometriä. Kyse on 300-400 metriä syvästä, ehkä puolisen kilometriä leveästä rotkosta, jonka pohjalla Sythas-niminen joki saa alkunsa. Rotko on tunnettu omalaatuisesta luonnostaan ja onkin siitä syystä suojeltu. Rotkossa on paitsi avoimia niittyjä myös havumetsää, joka melkein muistuttaa Suomen metsiä. Täällä elivätkin 1800-luvun lopulle asti Peloponnesoksen ainoat ilvekset.

Vietimme parisen tuntia rotkossa ihaillessa kaunista luontoa, ennen kuin taas kiipesimme ylös rotkon eteläpäästä. Noin 1700 metrin korkeudella saavuimme hiekkatielle, joka johtaa hiihtokeskuksesta melkein vuoren huipulle. Rotkon hiljaisuuden jälkeen kuvittelimme olevamme aivan yksin liikkeellä, mutta yhtäkkiä alhaalta tulikin tietä pitkin viitisen herra maastopyörillä matkalla ylös päin. Puolivälissä huipulle tie vie lammastarhan ohitse ja valtava lauma lampaita ja vuohia liikkui rinteillä viha-

ten koirien vartioimana. Lammastarhassa oli viitisen ruostuneesta pellistä koottua hökkeliä, joiden vierestä nousi savua. Perehtyessämme asiaan törmäsimme kahdeksankymmenvuotiaaseen, mustaan pukeutuneeseen sarakatsaniin, joka avotulella keitti maitoa suuressa kattilassa. Sarkatasaniheimo on transhumanssia harjoittava kreikkalainen heimo, joka seuraa laumojaan vuodenaikojen mukaan viettäen kesät vuoristossa ja talvet laaksoissa. Sarkatsaneja on ennen kaikkea Pohjois-Kreikassa, mutta myös Peloponnesoksen pohjoisosien vuorilla, mm. juuri Kyllenen vuorella.

Lyhyen rupattelun jälkeen jätimme rouvan rauhassa juustontekoon ja jatkoimme matkaa. Lopulta erkaannuimme tiestä ja lähdimme kiipeämään rinnettä pitkin kohti vuoren huippua. Sää oli tähän asti ollut aurinkoinen ja lämmin, mutta nyt tuuli yllättäen puhalsi sadepilvet päällemme ja lämpötila putosi hetkessä. Onneksemme sade ei kuitenkaan yltenyt, vaikka hienon, huipulta aukeavan näköalan pilvet veivätkin mukanaan. 100-luvulla kirjoittaneen maantieteilijä Pausaniaan mukaan Kyllenen huipulla oli Lykaonin rakentama, Hermekselle pyhitetty temppli (Paus. 8.17.1-2), joka hänen aikanaan

oli jo raunioina, eikä siitä nykyaikana ole löytynyt enää jälkeäkään. Nykyään huipulla on ainoastaan pieni kivistä rakennettu tuulensuoja, jossa mekin lepäsimme hetken ennen paluumatkaa.

Matkalla autoon seurasimme hiekkatietä, emmekä siis poikenneet enää Flambouritsan rotkoon. Matkan varrella vierailimme Maian luolassa, joka Maijan harmiksi tunnetaan nykyisin Hermeksen luolana. Sen aukko on Flambouritsan äkkijyrkässä seinämässä 1680 metrin korkeudella, sille mutkittelee pieni polku, reitti on huimaava, eikä alas kannata katsoa, sillä putous rotkon pohjalle on kolmisen sataa metriä. Rotkoa pitkin pohjoiseen on kuitenkin uskomaton näköala aina Korintinlahteen asti ja luolan suuaukon vieressä ymmärtää yhtäkkiä, miksi Hermes oppi lentämään – luolasta kun on miltei mahdollon päästä muulla tavoin minnekään! Luolaan pääsy on myös vaikea ja vaarallinen, vajeria pitkin reitti vie jyrkästi alas. Taskulam-pun puutteessa jouduimme jättämään luolan tutkimisen toiseen kertaan, kaiken kaikkiaan se kattaa kuulemma peräti 1200 neliometriä. Maialla oli siis riittävästi tilaa sekä Hermekselle että Arkakselle!

Paluumatkalla ihailimme vielä vuorella yleisiä suurikokoisia kilpikonnia ja ihmettelimme, miten ne pärjäävät niin karussa ympäristössä. Hermeshän oli valmistanut ensimmäisen lyyransa kilpikonnankuoresta, jonka raaka-aineen hänen väitettiin löytäneen Kyllenen viereiseltä Khe-lydorea-nimiseltä vuorelta, vaikka kilpikonnia siis todistetusti olisi ollut hänen omalla kotivuorellaankin. Myös Kyllenessä kasvaa vuoristotee, mutta se on maultaan paljon makeampaa kuin Taygetoksen miehekäs tee.

Kyllenen huipulla suojassa tuulelta. Kuva: Maija Lehtikoinen.

MANALANJOEN LÄHTEELLÄ

Ken on Kyllenellä käynyt haluaa tietenkkin myös Aroaniavuoren huipulle. Aroania, tai Chelmos kuten sen nykyaikainen, slaavilaista perää oleva nimi kuuluu, sijaitsee ainoastaan viitisentoista

kilometriä länteen Kyllenestä. Aroanian vuoristomassiivi koostuu yhteensä seitsemästä yli 2000 metriä korkeasta huipusta, joista korkein, Psili Korifi, yltää jopa 2355 metriin. Aikaisempien vuosien pitkään kestäneistä seikkailuista viisastuneina (Kyllenen valloittaminenkin kesti ajomatkoineen kaikkineen viitisentoista tuntia) päätimme tällä kertaa lähteä liikkeelle jo perjantaina iltapäivällä ja yöpyä Aroaniavuoren rinteessä sijaitsevassa Peristera-nimisessä kylässä. Sinne pääsimme Korintin kautta, kääntymällä Akratassa etelään Aroanian rinnettä pitkin ylös ja noin 1000 metrin korkeudella sijaitsevaan kylään. Mukaan onnistuimme tällaisella ratkaisulla houkuttelemaan peräti kolme henkeä kaivausryhmästämme.

Aroanian alemmassa länsirinteessä on monta mielenkiintoista kohdetta, kaikki 750 metrin korkeudella sijaitsevan vuoristokaupungin Kalavrytan ympärillä, kuten esimerkiksi Artemis Hemeran pyhäkkö Lousoissa, ikivanha Mega Spilaio -luostari, järvien luola (Spilaio ton Limnon), sekä tietenkin Agia Lavran luostari, jossa Patraksen piispa Germanos 25. maaliskuuta 1821 julisti vapaustaistelun turkkilaisia vastaan alkaneeksi, tapahtuma jonka muistoksi nykyään vietetään Kreikan itsenäisyyspäivää. Kalavrytan kaupungin ulkopuolella on myös liikuttava muistomerkki noin 670 Kalavrytan miehelle, jotka saksalaiset joulukuussa 1943 mestauttivat

Hermeksen tai Maian luolassa. Luolaan pääsee sisään ainoastaan vajjerista kiinni pitäen. Kuva: Nikos Kotsiros.

kostoksi siitä, että kreikkalaiset partisaanit olivat viisi päivää aiemmin murhanneet 80 saksalaista sotilasta Aroanian vuorella heittäen näiden ruumiit syvään rotkoon. Yksikään mainituista kohteista ei kuitenkaan ollut houkutellut meitä tänne, vaan olimme tulleet valloittamaan vuoren korkeimman huipun sekä vieraillaksemme Styksin, Manalanvirran, lähteellä.

Vuoren itäiset rinteet ovat vähemmän kehittyneet ja tarkoituksemme oli patikoida Peristerasta pohjoiseen Krathisjokea pitkin Styksin alkulähteelle. Tämä on aika vaativa, mutta todella kaunis reitti hyvin jyrkkää rinnettä pitkin. Koska osa polusta oli sortunut kevään sateissa, meitä

Aroaniavuoren jylhiä maisemia. Kuva: Björn Forsén.

neuvottiin välttämään tätä reittiä ja ajoimme sen sijaan autolla Kalavrytan hiihtokeskukseen 1700 metrin korkeudessa, Aroanian toiseksi korkeimman huipun Neraidorakhin pohjoisrinteessä. Tämä on Peloponnesoksen suurin hiihtokeskus, yhteensä kahdeksan hiihtohissiä, joista pisin vie aina Neraidorakhin huipulle (2341 m). Huipulta on myös observatorio ja siitä syystä sinne johtaakin soratie. Tätä tietä pitkin lähdimme pitkin patikoimaan ylöspäin.

Neraidorakhin äkkijyrkässä ylärinteessä on rikas luonnonlähde, jonka miltei 200 metrin vesiputous kerääntyy pieneen, nykyisin Mavroneri-nimiseen puroon, joka alempana yhtyy puolestaan Krathisjokeen. Vähän ennen observatoriota pääsee laskeutumaan siihen notkelmaan, jonne Styksin vesi putoaa. Puron molemmin puolin notkelmassa oli vielä parimetriset lumikasat. Hesiodos saattaa jo *Jumalten synty* -eepoksessa viitata juuri tähän kohteeseen (*Jumalten synty* 785, 805), josta myös Pausanias (8.17.6–18.7) kertoo yksityiskohtaisesti. Herodotoksen mukaan (*Historiateos* 6.74) Kleomenes keräsi Arkadian johtajat vuonna 490 eKr. tänne, kehottaen heitä veden kautta vannomaan tukea hänen vallanpyrkimyksilleen.

Juomassa Styksin vettä vesiputouksen alla. Kuva: Nikos Kotsiros.

Styksin vesi oli myyttien mukaan myrkyllistä. Väitettiin jopa, että Aleksanteri Suuri olisi myrkytetty juuri Styksin vedellä, ja Pausaniaan mukaan vettä juoneet vuohet kuolivat heti. Tätä tarinaa paikalliset kuulemma toistivat aina 1800-luvun lopulle saakka. Vuonna 2010 Stanfordin yliopiston tutkijaryhmä pääsi uuteen selittämällä tämän johtuvan kalkkikivessä esiintyvistä bakteereista, joiden aiheuttamat oireet muistuttavat Aleksanteri Suuren kuolemaan johtaneita oireita. Maistelin kallionjyrkänteeltä alas putoavaa Styksin vettä, se oli kirkasta ja jääkylmää, maistui oikein hyvältä, eikä ainakaan minussa synnyttänyt mitään oireita. Emmekä olleet ainoita Styksin vettä juoneita, sillä meitä alempana vuohet joivat silminnähden mielellään suoraan purosta. Huhu veden myrkyllisyydestä on siis selvästi liioiteltu.

Styksin vesiputouksen alimmasta kohdasta jatkoimme matkaa ylös, tällä kertaa etelään päin päämääränämme Psili Korifin huippu. Ensimmäinen nousu kahden huipun väliseen satulaan, josta vimmattu kilpajuoksu huippua kohti alkoi. Tällä kertaa voitin, luultavasti viimeisen kerran. Löin Nikoksen ja muut nuoremmat osallistujat ja saavuin ensimmäisenä huipulle, josta avautuu

mahtava näköala Korintinlahteen asti. Huippu on osa pitkänlaisesta harjanteesta, josta maisema putoaa jyrkästi molempiin suuntiin. Täällä seistessä ymmärtää, miksi juuri Aroaniavuorta pidetään erityisen kauniina. Vuori on näköalan lisäksi myös tunnettu suuresta perhosmäärästä. Täällä on satakunta eri perhoslajia, niiden joukossa myös sininen *Polyommatus (Agrodiaetus) iphigenia* -niminen laji, jota ei löydy kuin täältä ja joidenkin turkkilaisten vuorten huipuilta. Rinteet olivatkin täynnä perhosia, mutta emme valitettavasti ehtineet syventyä niihin lainkaan.

Vuorelta palasimme Arakhamitaihin Kalavrytan, Levidin ja Tripoloksen kautta, ohi timme siten myös Artemis Hemeran pyhäkön Lousoissa. Itävaltalaiset ovat kaivaneet täällä 1800-luvun lopusta alkaen, kuulemma osittain maisemista johtuen, jotka muistuttivat heitä Alpeista. Tämä on Arakhamitain Artemis

Lykoatoksen pyhäkön lisäksi parhaimmin tutkittu Artemiksen pyhättö ja siten meille tärkeä vertailukohde.

VUORTEN VAAROISTA

Peloponnesoksen neljäs yli 2200 metriä korkea vuori, Erymanthos, sijaitsee Patraksesta noin 25 kilometriä etelään. Tämä vuori on ennen kaikkea tunnettu Erymanthoksen metsäkarjasta, jonka surmaamista pidetään yhtenä Herakleen urotöistä. Erymanthoksen alemmat rinteet, suurin piirtein 1600 metrin korkeuteen asti, ovat laajojen metsien peittäminä ja koko vuorta pidettiin siitä syystä jo antiikin aikana Artemikselle pyhänä. Taygetoksen, Kyllenen ja Aroanian jälkeen halusimme tietenkin myös tänne, ja ennen kaikkea Erymanthoksen korkeimmalle Olenos-nimiselle huipulle (2224 m).

Koetimme houkuttella muita mukaan matkalle, mutta tällä kertaa tuloksetta. Ei edes kaivaukseen osallistunut villisikojen metsästäjä Andreas innostunut ajatuksesta – hänen mielestään Erymanthos oli aivan liian vaarallinen. Lähdimme siis matkalle ainoastaan kahdestaan. Parhaimmat patikointireitit lähtevät liikkeelle idästä, Michas-nimisen pienen vuoristokylän läheltä 920 metrin korkeudessa. Sinne pääsimme autolla kolmen tunnin ajon jälkeen Kalavrytan kautta. Jätimme auton Michaksen kylän

Vuohia Aroanian rinteessä, lähellä Styksin vesiputousta. Kuva: Björn Forsén.

ulkopuolelle, josta polku vuorelle alkoi. Täältä on noin 10 kilometriä Olenos-huipulle, ensin havumetsän läpi ja 1600 metrin korkeudesta paljaita rinteitä pitkin yhä ylemmäksi, kunnes kahdeksan kilometrin jälkeen ja 1820 metrin korkeudessa vastaan tulee satulamainen painanne, josta lopullinen nousu huipulle alkaa.

Rinteet olivat täynnä vuohi- ja lammaslauvoja. Vähän ennen painanteelle saapumista näimme rinteessä paimenen, joka oli matkalla alaspäin. ”Sää huononee”, hän huusi meille, ”kääntykääte!”. Jäimme pohdiskelemaan, mitä pitäisi tehdä. Tuntui oudolta koska taivas oli miltei pilvetön. Oliko kyse kylähullusta? Vai oliko paimen vuosien kokemusten jälkeen oppinut lukemaan ja ennustamaan vuoren sääolosuhteita? Olenoksen huippu vaikutti olevan niin lähellä ja olimme olleet matkalla jo yli kaksi tuntia, joten päätimme lyhyen palaverin jälkeen kuitenkin jatkaa matkaa. Olimme varmoja, että ehtisimme huipulle ennen kuin sää muuttuisi ja paluumatkalla voisimme tarvittaessa mennä suojaan vuorenpainanteessa olevaan pieneen hökkeliin.

Reippain mielin jatkoimme siis matkaa ylöspäin. Matka oli kuitenkin, kuten aina, oletettua pidempi, mutta kaikki näytti edelleen hyvältä. Huippu häämötti jo viidenkymmenen metrin päässä, kun yhtäkkiä yllemme ilmestyi pilvi, josta seuraavassa hetkessä rupesi satamaan läpimitaltaan parin sentin kokoisia rakeita. Rinteel-

Matkalla Erymanthoksen huipulle vähän ennen sään huononemista. Kuva: Björn Forsén.

tä oli mahdotonta löytää minkäänlaista suojaa, joten ei auttanut muu kuin käydä nelinkontin ja suojata kasvoja, ennen kaikkea silmiä. Kun sade kymmenisen minuutin jälkeen loppui, oli rinne jo yhtä valkoinen kuin lumen peittämänä. Rakkeet alkoivat kuitenkin sulaa muuttaen rinteen liukkaaksi. Sen lisäksi etelästä vyöryi meitä kohti synkännäköinen pilvimuuri. Päätimme antaa periksi ja yrittää takaisin painanteelle ennen kuin tilanne huonontuisi.

Kovin pitkään emme ehtineet matkata alaspäin ennen kuin pilvet ympäröivät meitä paksuna sumuna ja näkyvyys putosi melkein nollaan. Jatkoimme kuitenkin matkaa jonkin aikaa alaspäin, kunnes emme enää olleet varmoja suunnasta. Oli hyvä päätös pysähtyä, koska kun tuuli vähitellen nosti pilvet, huomasimme kävellemme aivan väärään suuntaan ja pysähtyneemme juuri ennen syvää rotkoa. Jouduimme siis kiipeämään takaisin jonkin verran ja sitten kääntymään alas kohti painannetta. Kun meillä oli matkaa sillä olevaan hökkeliin enää kolmisen sataa metriä, alkoi sataa kaatamalla. Vettä tuli kuin Niagaran putouksesta ja minuutin jälkeen olimme märkiä alushousuihin saakka.

Saavuimme lopulta läpimärkinä hökkelin suojaan sateen jatkuessa taukoamatta.

Maja on rakennettu paimenten ja muiden vuorilla liikkuvien suojaksi ja oli korkeintaan kymmenisen neliömetrin suuruinen ilman yhtään ikkunaa. Riisuimme läpimärät vaatteemme, yritimme vääntää niistä vedet pois ja panimme ne kuivumaan. Onneksi meillä oli repuissamme mukana kuivat paidat mutta hytisimme kuitenkin puolialastomina kylmyydestä yrittäessämme jotenkin pysyä lämpiminä hyppien paikoillamme. Koettelemus ei kuitenkaan vielä ollut ohi. Yhtäkkiä avoimesta ovesta rynni sisään kymmenisen lammasta, jotka myös halusivat suojaan. Häädimme ne kuitenkin ulos huitomalla kävelysauvoilla ja huutamalla. Yhtä nopeasti kuin kaatosade oli alkanut, se myös loppui ehkä tunnin kuluttua. Onneksemme aurinkokin ilmestyi ja kuivasi läpimärkiä vaatteitamme sen verran, että pystyimme ne taas pukemaan päälle ja jatkamaan matkaa takaisin autolle. Näin päättyi tämäkin seikkailu onnellisesti.

Matkalla alas kiinnitimme huomiomme *Herakleios athlos* (Herakleen urotyö) -nimisiin kyltteihin. Kysyessämme jälkeensä lähimmässä kylässä viinilasin ääressä, mistä oikein oli kyse, meille kerrottiin kylttien liittyvän samannimiseen 21 kilometriä pitkään vuoristajuoksukilpailuun, joka juuri sinä vuonna, 2015, oli järjestetty ensimmäistä kertaa. Kyse ei siis ole varsinaisesta juoksukilpailusta, vaan pikemmin Alpeilla keksitystä ei aivan vaarattomasta ääriurheilulajista, jossa juostaan polkuja pitkin ylös vuorille ja sen jälkeen taas alas. Näissä kilpailuissa tapahtuukin välillä kaikenlaista, kuten esimerkiksi kuolemantapauksia hypotermiasta. Sääolosuhteet vuoristossa saattavat todella yllättää. Se käy muuten myös selville siitä, millä tavalla Herakles kuulemma onnistui pyydystämään Erymanthoksen metsäkarjun, nimittäin seuraamalla kentauri Kheironin neuvoa ja ajamalla sen syvään lumeen!

LOPPUSANAT

Tämän artikkelin aikaisemmissa osissa olen korostanut vuorten ja ennen kaikkea vuorenhuippujen liminaalisuutta. Vuorten huipulla ihmisen on tavallaan maan ja taivaan, tai Aroanian tapauksessa jopa maan, taivaan ja manalan välimaastossa. Kiipeily saattaa olla vaarallista, sääolot muuttuvat salaman nopeasti, ja siten asettavat kiipeilijät koettuun elämän ja kuoleman väliseen tilaan. Lumen runsaus vuorilla on varmasti myös antiikin aikaan herättänyt ihmetystä. Siitä syystä vuoriin yhdistettiin myös kaikenlaisia myyttejä ja tarinoita jumalista sekä puolijumalista. Tätä kaikkea voi ymmärtää ja

Pikku maja Erymanthoksen korkeimmalla painanteella, josta löysimme kaatosateesta suojaa. Taustalla Olenoksen huippu. Kuva: Nikos Kotsiros.

vuorten mystistä vetovoimaa kokea ainoastaan itse kiipeilemällä Kreikan vuoristossa. Vuoret vievät helposti siellä käyneen mukanaan. 🏔️

Sateinen näkymä Erymanthoksesta Korintinlahden suun ylitse, jossa kuuluisa Lepanton meritaistelu käytiin vuonna 1571. Kuva: Björn Forsén.

KÄSIALA JA KIELI SOTILAIEN KIRJEITÄ EGYPTISSÄ 2. VUOSISADALLA JAA.

MARTTI LEIWO

JOHDANTO

KÄSIALA VOI PALJASTAA henkilön äidinkielen ja siitä voi olla mittaviakin seurauksia, kuten Kimmo Rentolan kolumnista käy ilmi. Kyseessä oli Neuvostoliiton vakoilijoiden, ns. illegaalien eli väärällä henkilöllisyydellä esiintyneiden henkilöiden, alkuperän paljastuminen:

Yhden tärkeän aineiston muodostivat Suomen ulkomaanedustustoille saapuneet kansalaisten passihakemukset. Joskus jo käsialassa oli kyrillisten kirjainten piirteitä, ja kerran oli syntymäajan perään tunaroitu pieni venäläinen g-kirjain, joka tarkoittaa ”vuonna”. (Rentola, HS 6.12.2022.)

Käsin kirjoitettu teksti on paljastavaa, sillä kotikieleensä verrattuna vierailla aakkosilla kirjoittava henkilö saattaa paljastaa alkuperänsä käyttämällä kotikielensä tyyppistä käsialaa tai jopa sen aakkosia. Tällöin kirjoittavan henkilön tekstistä käy ilmi asioita, joita muuten ei ehkä saisi selville, kuten Rentolan kolumnista käy ilmi. Käsittelen tässä antiikin Rooman armeijassa palvelleiden sotilaiden kirjoittamia kirjeitä. Rooman imperiumin hallintokielet olivat latina ja kreikka, mutta kaikki Rooman valtakunnan asukkaat eivät tietenkään puhuneet jompaa kumpaa äidinkielenään, vaan olivat oppineet valtakunnan kielen/kielet muilla tavoilla. Tämä näkyy myös sotilaiden kirjeistä. Koska Rooman valtakunnassa puhuttiin kieliä,

jota ei kirjoitettu lainkaan, keskityn tässä vain hallintokieliin. Alkuperäisiä papyrukselle tai keramiikalle kirjoitettuja kreikan- ja latinankielisiä dokumentteja, ei vain kirjeitä, on säilynyt noin 83 000, joista suurin osa ilmasto-olosuhteista johtuen valtakunnan kreikankielisillä alueilla, kuten Egyptissä ja Lähi-idässä. Näin ollen yli 90 prosenttia säilyneistä alkuperäisteksteistä on kreikaksi.

Antiikin kielentutkimus on keskittynyt pitkälti käsikirjoituksina säilyneiden tekstien kielen tutkimiseen ja alkuperäiset käsinkirjoitetut asiakirjat ja kirjeet ovat jääneet papyrologien tekemien tekstieditoiden kätköön. Asiaan vihiä kiistymättömille nämä ovat hankalia käyttää eikä kaikissa antiikintutkimuksen alaa sisältävissä kirjastoissa ole papyrukseditioita lainkaan. Mutta kun antiikin papyrukset ja keramiikanpalasille kirjoitetut tekstit eli *ostrakonit* saatiin digitaalisoinnin ansiosta kaikkien ulottuville nettiin, antiikin kielten tutkijat, etenkin kreikankielen tutkijat, saivat suoraan kotikoneeltaan valtavan alkuperäismateriaalin tutkittavakseen. Koska valokuvat itse asiakirjoista yleensä puuttuvat digikopiuksista, käsialan ja siitä tehtävien johtopäätösten tutkimus on edelleen jäänyt suurelta osin papyrologien, alan kiistattomien ammattilaisten, editoiden kommentteihin.

Seuraavassa käsittelen Rooman armeijan sotilaiden sellaisia kirjeitä, joissa kreikan ja latinan kirjaimet sekaantuvat samassa tekstissä. Sotilaiden kirjeet ovat peräisin Egyptin itäisestä autiomaasta, sillä aluetta hyödynnettiin aktiivi-

sesti, koska se tuotti jalokiviä ja kalliita rakennuskiviä, kuten granodioriittia ja porfyryä. Hieno roomalainen tieverkosto oli linnoitettu aina päivänmatkan päähän (n. 30 km) rakennettujen linnakkeiden avulla. Materiaalinani ovat siis antiikin Rooman armeijan piiriin kuuluvat yksityiskirjeet, joita on säilynyt *ostrakoneille* eli keramiikan palasille, kirjoitettuna etenkin Rooman valtakunnan kukoistuskaudelta toiselta vuosisadalta jaa. Ostrakonkirjeitä valokuvasta tai hyvin kommentoidusta editiosta lukiessa saattaa välillä huomata, että kirjoittaja käyttää latinalaisen aakkosiston kursiivikirjaimia kirjeessä, joka on kuitenkin kirjoitettu kreikaksi. Latinalaisia kirjaimia näkyy kreikaksi kirjoituksissa kirjeissä enemmän kuin tosin päin, kreikkalaisia latinaksi kirjoitetuissa. Syy tähän lienee kuitenkin pelkästään aineistosta johtuvaa, koska kreikkaa on noin 90 prosenttia enemmän kuin latinaa.

Jos henkilö osasi kirjoittaa kreikaksi ja latinaksi, siis kahdella erilaisella aakkosistolla ja käsialalla, se tosiaan saattoi vaikuttaa kirjainten muotoihin. Satunnainen vieraan aakkosiston kirjain kirjeessä voi osoittaa, että kirjoitettu kieli ei ollut kotikieli, joten tekstiin saattoi tulla vääränmuotoisia kirjaimia, kuten neuvostoliittolaisten illegaalien passihakemuksiin. Kieli ei ehkä ollut kirjoittajalle edes tutumpi opittu kieli, jos hän osasi sekä latinaa että kreikkaa, mutta ei ollut äidinkieleltään kummankaan puhuja. Näin vaikuttaisi siltä, että jo käsialan perusteella voi päätellä, että kirjoitettu kieli ei ole henkilön äidinkieli. Pelkästä kirjeen käsialasta tuskin voi kuitenkaan määritellä kirjoittajan varsinaista äidinkieltä, jos se on joku muu kuin kreikka tai latina. Kuitenkin yhdessä käsiala ja kielessä mahdollisesti esiintyvät äidinkielisten kielenkäytöstä poikkeavat piirteet voidaan parhaimmillaan yhdistää toiseen kirjoitettuna tunnettuun kieleen. Tämä on silloin vahva ehdokas kirjoittajan äidinkieleksi. Tällaisia tunnettuja kieliä alueella ovat mm. aramea, egypti, puuni ja syyria, joita kaikkia siis myös kirjoitettiin.

HISTORIAALLINEN TAUSTA

Esimerkkini ovat roomalaisten sotilasleirien asukkaiden yksityiskirjeistä, joten lyhyt selvitys taustasta vie asian ytimeen. Linnoitetut leirit suojasivat kuljetuksia Niilille ja niiden asukkaiden elinolot olivat kuivassa autiomaassa äärimmäisen vaikeat. Siksi toimeentulo vaati jatkuvaa kontaktia muihin linnakkeisiin. Koska suulliset viestit olivat usein epäluotettavia, kontaktit hoidettiin kirjeillä, joita kirjoitettiin ostrakoneille. Kirjoitettuja ostrakoneja on löydetty 1980-luvulla alkaneissa arkeologisissa kaivauksissa jo yli 10 000. Onkin todennäköistä, että Rooman armeijassa opetettiin henkilökuntaa ja sotilaita kirjoittamaan, muuten laaja kirjoitustaito tuntuu erikoiselta. Sotilaiden omasta kirjoitustaidosta kertoo se, jos säilyneissä ostrakon-kirjeissä saman lähettäjän kirjeissä on aina sama käsiala ja erilaisia käsialoja on paljon. Tällöin on epätodennäköistä, että on käytetty kirjuria. Kirjurin käsiala on myös säännöllisesti ammattimaisempi. Kylissä ja kaupungeissa käytettiin kirjeisiinkin yleensä papyrusta ja kirkureita, mutta autiomaan leireissä ei ollut kallista papyrusta edes saatavilla, ja virallisetkin dokumentit kirjoitettiin ostrakoneille. Niiden kirjoittajina oli joskus armeijan kirkureita, mutta usein lähettäjä kirjoitti itse.

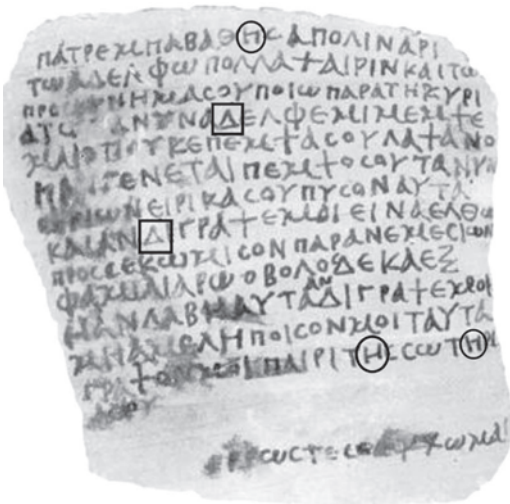
KIRJOITUS JA KIRJAIMET

Vaikka kirjeiden kirjoittajien käsiala saattoi olla sujuvaa, he eivät oikein osanneet ilmaista itseään kirjallisesti. Normaalisti kirjeen kirjoittaja osasi Egyptissä yhden kirjoitusjärjestelmän, pääasiassa kreikan. Kirjeiden kielenä on yli 90 prosenttisesti kreikka, joten Egyptissä Rooman armeijan sotilaiden pääkieli oli kreikka. Jotkut osasivat kuitenkin kirjoittaa sekä latinalaisin että kreikkalaisin kirjaimin. Vaikka kirjoittajat osasivat joko latinalaiset tai kreikkalaiset kirjaimet, ja joskus siis jopa molemmat, he eivät osanneet perinteistä oikeinkirjoitusta eivätkä he aina tienneet, mikä kirjain sopisi kuvaamaan äännettä, jonka he kuu-

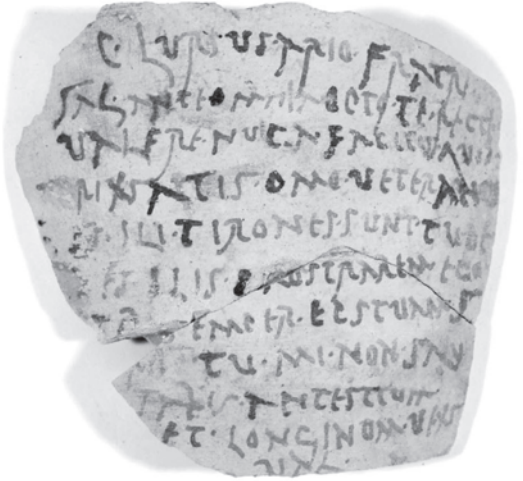
livat puheessa. Suuri osa leirien asukkaista oli äidinkieleltään jotakin muuta kieltä kuin kreikkaa puhuvia. Siten leireissä voitiin puhua kavereiden kesken esimerkiksi arabiaa, arameaa, egyptiä, latinaa, nabateaa, puunia, syyriaa sekä mahdollisesti Balkanin kieliä, kuten traakiaa, mutta yhteinen kommunikaatio tapahtui enimmäkseen kreikaksi.

Kreikkaa ja latinaa kirjoitettiin visuaalisesti erilaisilla aakkosilla. Kirjoitus- ja lukutaitoisten äidinkielisten oli helppo nähdä niiden eroavaisuudet, mutta vain heikosti kirjoittaville se oli vaikeaa, etenkin jos kirjoitettava kieli ei ollut oma äidinkieli. Otan leirien kirjoittajien käsialoista yhden kreikkalaisen esimerkin (kuva 1) ja yhden latinalaisen (kuva 2).

Yksinkertaisesta kreikkalaisesta käsialasta on hyvä esimerkki kuvassa 1. Lukutaitoiselle koulussa opittu kreikkalainen käsiala on selkeämpää ja siten usein helppolukuisempaa, koska kirjaimia ei juurikaan yhdistetty toisiinsa eli niissä ei ollut ligatuureja. Toisaalta tottuneet tai sitten juuri ja juuri kirjaimet osaavat kirjoittajat eivät kirjoittaneet niin selkeästi kuin kuvan 1 kirjoittaja, joten kirjeiden joukossa on monenlaisia ja hyvinkin epäselviä käsialoja. Kirjaimet kirjoitettiin yhtenä pötkönä, ilman välejä.

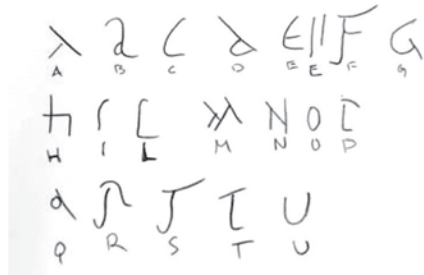
Kuva 1. Kreikankielinen kirje Mons Claudianuksen louhoksesta (O.Claud. 270). Neliö: delta-kirjain, ympyrä: eeta-kirjain, ks. alla. Kuva: Adam Bülow-Jacobsen.

Kuva 2. Latinankielinen ostrakonkirje Didymoiin linnakkeesta (O.Did. 362). Kirjoittaja ei yhdistä kirjaimia toisiinsa (ligatuuri) ja hän sekoittaa isoja kirjaimia ja kursivikirjaimia. Kuva: Adam Bülow-Jacobsen.

Kuvan 1 ensimmäinen sana paljastaa kirjeen kirjoittajan, jonka nimi on Patrempabathes. Hän kantaa kreikkalaistettua egyptiläistä nimeä ja kirjoittaa jokaisen kirjaimen selkeästi ja huolellisesti. Lukutaitoiselle tällainen kirje ei tuottanut vaikeuksia. Kuvan 2 kirjoittaja on C. (=Gaius) Lurius ja hänen nimensä on myös kirjeessä ensimmäisenä.

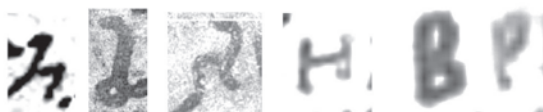
Latinalainen käsiala oli usein hankalaa lukea, vaikka olisi osannut kirjaimet hyvin, sillä monet kursivikirjaimet olivat muodoltaan lähellä toisiaan. Toisaalta samasta syystä Latinan kirjoittaminen saattoi olla helppoa, sillä kirjaimia oli vähemmän kuin kreikassa ja ne olivat muodoltaan melko yksinkertaisia.

Kuva 3. Latinalaiset kursiviiaakkoset. Alempana latinalaisten kirjainten alla on oma isokirjainversioni omilla aakkosillamme. Huomattavaa on se, että e-kirjain kirjoitettiin kahdella eri tavalla: toisessa on vain kaksi vertikaalista viivaa vierekkäin

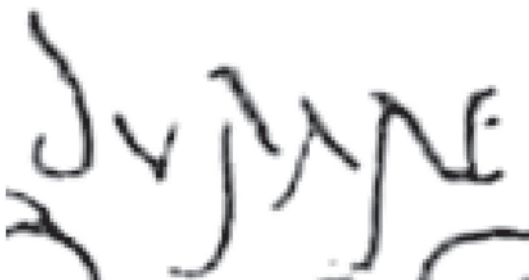
Latinalaisten kursiiivikirjainten sekaantumista kreikkalaisiin kirjaimiin aiheuttivat etenkin latinan h- ja b-kirjaimet. Kreikasta selkeästi poikkeavia kirjaimia olivat enimmäkseen b, d ja r.

Latinan h-kirjain oli lähes identtinen kreikan eeta-kirjaimen kanssa (H ja kursiiivina η [lausutaan ee tai i]). Kuvassa 1 on ympyröity kreikkalaiset eta-kirjaimet ja pantu neliön sisään delta-kirjaimet (vrt. alla). Usein latinalaisella h:lla ja kreikkalaisella *eetalla* oli kuitenkin eroa, sillä latinalaisen h-kirjaimen oikeanpuoleinen vertikaalinen viiva jäi yleensä lyhyeksi, kun taas kreikan eeta piirrettiin normaalisti kuten aakkostemme H. Latinalaiset b ja r sen sijaan poikkesivat paljon vastaavista kreikkalaisista.

Kuva 4. Latinalaiset kursiiivikirjaimet h, b ja r, ja kreikkalaiset kirjaimet eeta, beta ja rho.

Delta-kirjain sen sijaan oli enemmän kolmion muotoinen kreikassa ja siitä puuttui ylösnouseva viiva, joka oli latinassa tyypillinen. Kuten kuvasta 5 voi nähdä, latinalaisen d-kirjaimen viiva kaartuu ylös vasemmalle, mutta jos kreikkalaisessa kursiiivisessa *deltassa* on tällainen viiva, se kaartuu ylös oikealle, kuten nykyfontina δ.

Kuva 5. (Pompeji, ks. kuva 8) Latinalaisella kursiiivilla kirjoitettu sana *durare* 'kestää'. Allaolevat viivat kuuluvat seuraavalle riville, eivätkä siten liity sanaan *durare*.

Kirjoittajat saattoivat myös huomata virheensä ja korjata päälle kirjaimen oikeaan muotoonsa.

KIRJOITTAMISEN JA KIELEN VAIKEUDET

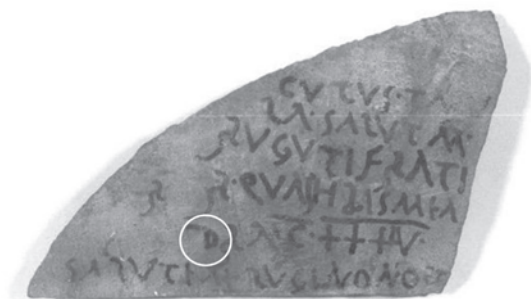
Koska kielen kirjoitusasu ei normaalisti seuraa perässä, kun kieli muuttuu esimerkiksi ääntämiseltään, satunnainen kirjoittaja voi kirjoituksellaan paljastaa kielen muutoksesta tai vaihtelusta kertovia piirteitä. Tämä näkyy selvästi leirien asukkaiden kirjeissä, joissa ääntenmuutokset perinteisestä klassisesta kreikasta kohti nykykreikkaa näkyvät kirjoitusasuissa. Varsinkin monien vokaalien foneettinen kehitys kohti nykykreikan ääntämystä on selvästi näkyvissä kirjottajien kirjainten valinnassa. Klassisen kreikan η, ει, υ, οι [ee, ei, y, oi] ääntyvät kaikki nykyään [i], ja tämä näkyy sekavuutena oikeinkirjoituksessa, kun kirjoittaja kuulee tai sanoo itse puheessa i-äänten, mutta ei tiedä, millä kirjaimella tai kirjainyhdistelmällä se pitäisi kirjoittaa.

Otan esimerkiksi kaksi sotilasleirien kirjettä ja verrokiksi yhden latinankielisen seinäkirjoituksen, joka on löydetty Pompejista Italiasta (kuvat 6, 7 ja 8). Toisen kirjeen on kirjoittanut kreikaksi henkilö, jolle latina näyttäisi olevan tutumpi kieli (kuva 6). Toisen on kirjoittanut Cutus-niminen henkilö sotilaskumppaneilleen. Kirjoittajan ja hänen kumppaniensa nimet ovat traakialaisia, joten tässä tapauksessa on todennäköistä, että he olivat sieltä kotoisin ja asuivat leireissä nimenomaan Rooman armeijan jäseninä. Leireissä asui myös paikallista väkeä erilaisissa avustustehtävissä. Annan myös suomennokset kirjeille, jotta niiden lyhyys ja sisällön elliptisyys kävisivät paremmin ilmi.

Kuva 6. O.Claud. 120. Kuva: Adam Bülow-Jacobsen.

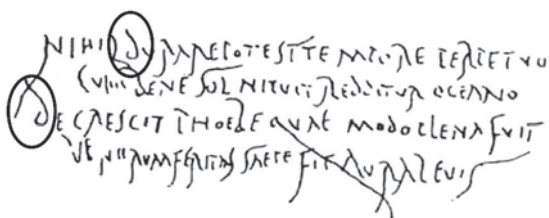
*Lähetä haavanlevittäjä. Ilmoita se, jonka sa-
noin sinulle. Taloasiassa odota. Syön päivällisen
Amoleiksen luona. Toinen käsiala alimpänä:
Pysy terveenä.*

Kuva 7. O.Did. 335. Kuva: Adam Bülow-Jacobsen.

*Cutus Tarulla salutem rugu ti frati/r quas
hbris mea / drac(mas) XXXIV / salutem Lugino
nost(ro).*

*Cutus Tarula(lle). Terve, pyydän sinulta veli
34 drakmaani, jotka sinulla on. Terveisiä
Luginuksellemme.*

Kuva 8. Pompeji, Regio IX, kaupan seinässä. *Corpus
Inscriptionum Latinarum* X 9123.

*Nihil durare potest tempore perpetuo / cum bene
sol nituit redditur oceano*

*decrescit Phoebe quae modo plena fuit / vento-
rum veritas saepe fit aura levis.”*

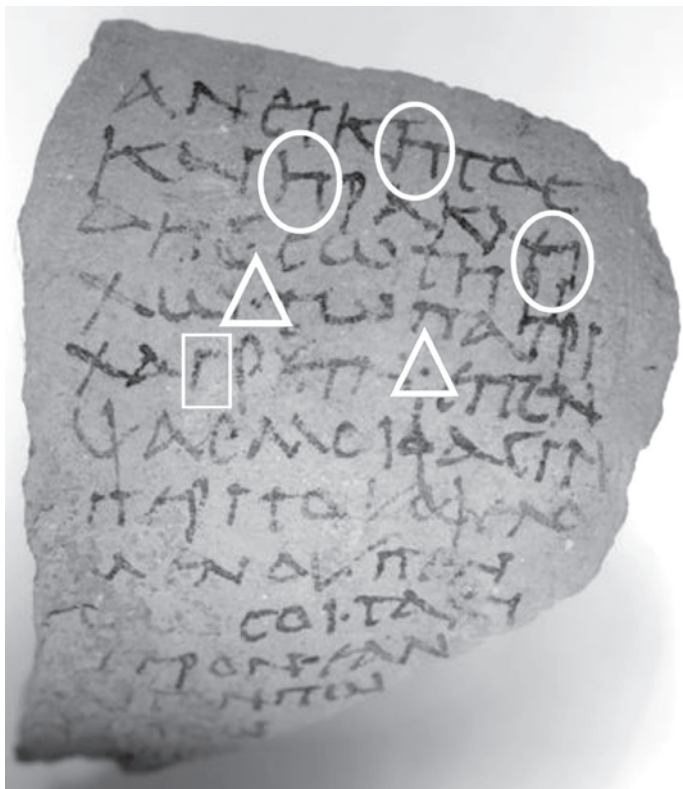
*Mikään ei voi kestää ikuisesti / vaikka aurin-
ko paistoi kauniisti, se palaa takaisin mereen /
himmenee Phoebe, joka juuri oli täysi, / tuulien
rajuus muuttuu usein keveäksi henkäykseksi.*

Kuvan 6 ostrakon on kirjoitettu kreikaksi ja niin, että pääteksti on toista käsialaa kuin alimpänä oleva tervehdys. Kirjeen pääkirjoit-
taja käyttää kreikkalaisten kirjainten seassa pe-
rusmuotoista latinalaisen kursiivin d-kirjainta
(ympyröity kuvissa 6, 7 ja 8) sekä myös lati-
nalaisten aakkosten h-kirjainta vastaamaan
kreikan *eta*-kirjainta (η) (kuvassa suorakaide).
Tämän kirjeen (6) kirjoittajan kreikkalaiseksi
tarkoitettua delta-kirjainta voi verrata kuvien
7 ja 8 latinalaiseen d-kirjaimeen. Molemmissa
latinalainen d-kirjain on samanlainen kuin
kreikkalaisessa kirjeessä 6. Sen sijaan kuvan 6
alaosassa oleva tervehdys on käsialaltaan tyypil-
lisen kreikkalainen, joten näyttää siltä, että kir-
jeen lähettäjä (armeijan kreikkalainen lääkäri?)
on käyttänyt kirjeen kirjoittamiseen kirjuria,
joka on tottunut kirjoittamaan enemmän lati-
naksi ja sen vuoksi kirjeeseen on lipasahtanut
latinalaisia kursiivikirjaimia kreikkalaisten kir-
jainten sekaan. On todennäköistä, että kirjurin
äidinkieli ei ole kreikka ja että hän on ensin
oppinut kirjoittamaan latinaa. Tällä perusteella
voidaan olla jokseenkin varmoja siitä, että hän
on kotoisin Rooman valtakunnan latinalaisesta
osasta eikä kreikkalaisesta. Latinan- ja kreikan-
kielisen imperiumin raja kulki poikki Balkanin,
niin että Albania, Romania ja osa Bulgariaa ja
Serbiaa jäivät latinalaiselle puolelle.

Kuvan 7 latinaksi kirjoittava kirjoittaja on
todennäköisesti kirjeen lähettäjä Cutus itse.
Hän kirjoittaa kömpelöä latinalaista kursiivin
ja isojen kirjainten yhdistelmää. Hänen käyt-
tämänsä latina heijastaa monia kirjallisesta lati-

nasta poikkeavia piirteitä. Kirjeen nimistä voi päätellä, että kyseessä on joukko traakialaisperäisiä sotilaita, jotka pitivät yhtä Egyptiläisissä sotilasleireissä. On todennäköistä, että heidän kotikielensä ei ollut latina, vaan se oli opittu arkikieli, mutta heidän kotikieltään ei kirjoitettu. Todennäköisimmin Cutus on oppinut kirjoittamaan latinaa Rooman armeijassa, ja kirjaimet ovat tyypillisiä, vaikkakin kömpelöitä verrattuna esimerkiksi Pompejista löydettyyn runoon (kuva 8). Muun muassa neljännen rivin b-kirjain sanassa *hbis* (= *habis*, normatiivisena *habes* (presens) tai *habebis* (futuuri) ”sinulla on”) ja viidennen rivin d lyhenteessä *drac* ovat kuin koulussa opittuja muodoltaan (vrt. kuvat 3 ja 4), ja näin ollen todistavat myös kreikkalaisen kirjeen (kuva 6) delta-kirjaimen epäkreikkalaisesta muodosta: se on täsmälleen samanlainen, eli siis latinan kursiviin mukainen d. Cutuksen latina on erikoista ja hän muun muassa varioi hyvin yleistä nimeä Longinus kirjoittamalla sen tässä esimerkissä *Lugino* (datiivi) ja toisessa kirjeessään muotoon *Logino* (datiivi). Longinus-nimi oli hyvin yleinen sotilailla ja se kirjoitettiin erilaisina nimen ääntämiseen viittaavina variantteina myös kreikaksi kirjoitetuissa kirjeissä.

Otan viimeiseksi esimerkiksi kreikaksi kirjoitetun kirjeen, jossa on paitsi latinalaisia kirjaimia myös merkki, jota ei esiinny normaalisti kreikkalaisissa kirjeissä. Näiden perusteella voidaan jälleen päätellä, että kirjoittaja oli perehtyneempi kirjoittamaan latinaksi eikä varmaankaan ole kreikkalainen äidinkieleltään.

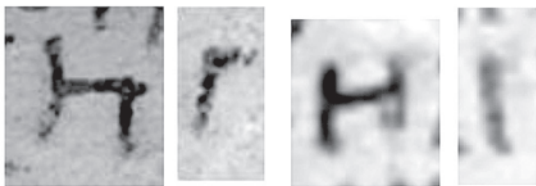

Kuva 9. O.Claud. 1, 172. Kuva: Adam Bülow-Jacobsen.

*Aneiketos ja Herakleides Soterikhokselle isälle,
terve. Lähetit minulle sanan velasta. Lähetän
sinulle niin nopeasti kuin mahdollista, jos myyn
sen.*

Kirjeessä esiintyvät hyvin tavalliset tuon ajan nimet eivät kerro henkilöiden äidinkielestä mitään, vaikka ovatkin periaatteessa kreikkalaisia nimiä. Rooman valtakunnassa oli kreikkalaisnimiä henkilöitä, joiden äidinkieli ei ollut kreikka. Kysymys on kuitenkin liian laaja tässä yhteydessä eikä ole syytä tarttua siihen sen enempää. Joka tapauksessa kirjeen kirjainten perusteella voidaan olettaa vahvasti, että latina on kirjoittajalle tutumpi kuin kreikka. Kreikan *eta*-kirjainta vastaa selkeästi latinan h-kirjain (ympyröity) ja kirjoittajan i on latinanomainen (kuvassa merkitty suorakaiteella) ja poikkeaa joka tapauksessa kreikan *iota*-kirjaimesta, joka on suorahko viiva. Alla kuvassa 10 on kuvan 9 kirjoittajan *eta* ja *iota*-kirjaimet ja niiden vieressä oikealla tyypil-

liset kreikkalaiset vastaavat kirjaimet (η ja isona H sekä ι ja isona I). Kuvassa oikealla olevan *iota*-kirjaimen päällä oleva piste kuuluu ylemmälle riville.

Kuva 10.

Lisäksi kirjoittaja merkitsee joskus sanojen väliin pisteen erottamaan ne toisistaan (kolmio). Tämä on tyypillisesti latinanlainen tapa eikä esiinny normaalissa kreikassa. Antiikin aikana sanoja ei erotettu toisistaan, vaan ne kirjoitettiin yhtenä pötkönä. Roomalaiset alkoivat kuitenkin käyttää satunnaisesti pistettä sanojen välissä, kirjainten keskiosan korkeudella, mutta tapa ei yleistynyt. Näiden graafisten elementtien perusteella vaikuttaa vahvasti siltä, että kirjoittaja oli enemmän kotonaan latinalaisen kuin kreikkalaisen käsialan parissa. On sitten toinen asia, oliko se hänen äidinkiensä vai ei. Niin pitkälle ei voi tämän tekstin perusteella päätellä.

KÄSIALAN APU KIRJOITTAJAN ENSIMMÄISEN KIELEN SELVITTÄMISESSÄ

Dokumenttien teksteissä ja niiden kirjoittajien taidoissa oli suuria eroja. Tähän on koottu muutama esimerkki teksteistä, joiden kirjoittaja on osannut kirjoittaa, mutta ei välttämättä ole kirjoittanut itselleen luontevampaa kieltä tai on kirjoitustaidoltaan vaatimaton. Ammattikirjurit saattoivat kirjoittaa hyvinkin pitkiä ja taidokkaita dokumentteja, kun taas satunnaiskirjoittajat näkivät paljon vaivaa saadakseen ilmaistua ajatuksensa kirjallisesti ja käsiala oli usein kömpelöä. Erilaisia käsialoja oli paljon, kuten nykyäänkin, mutta kirjoittamisen perusteena oli samalla tavalla opitut ja siten periaatteessa

samanlaiset kirjaimet, jotka muotoutuivat kirjoittajan mukaan persoonallisiksi paljon toistamisella, kuten nykyäänkin. Yhteistä erilaisille käsialoille oli kuitenkin se, että antiikin kaksi keskeisintä kirjoitusjärjestelmää, kreikkalaiset ja latinalaiset kirjaimet, pysyivät suhteellisen selkeästi erillään.

Kun latinalainen kirjain on eksynyt kreikan sekaan, se paljastaa joka tapauksessa ainakin sen, että kirjoittaja osasi kirjoittaa myös latinalaisia kirjaimia. Esimerkkieni sotilasleirien kreikkalaisten kirjeiden yhteydessä tällainen sekaantuminen saattaa viitata siihen, että kirjoittaja oli viettänyt paljon aikaa sotilaana, joka on ollut sijoitettuna latinankieliselle alueelle, ja siksi oppinut kirjoittamaan latinaa ensin, ja kreikkaa vasta myöhemmin.

Vaihtoehtoisesti latinalaiset kirjaimet kreikan seassa voivat kertoa myös kirjoittajan äidinkielestä, varsinkin jos ajatus tietystä äidinkielestä saa tukea kirjeen kielessä olevista piirteistä. Tässä yhteydessä tekstien varsinaisia kielellisiä piirteitä ei voi analysoida, koska ne liittyvät latinalaisen ja kreikkalaisen lingvistiikan tutkimukseen, jonka lukijakunta on toisaalla. Sen sijaan voidaan korostaa käsin kirjoitetun tekstin visuaalisen analyysin tärkeyttä, koska kielentutkijat työskentelevät normaalisti editioiden avulla, joissa ei ole läheskään aina valokuvia. Tällöin kirjainten muoto jää sen varaan, mitä editoija sanoo tai jättää sanomatta, ja näin kielen variaation syitä analysoidessa kirjoittajan kielitausta saattaa jäädä kokonaan tunnistamatta, vaikka käsiala saattaisi antaa arvokasta lisätietoa. Jos tutkija tekee arvioita kielitaustasta pelkän kielellisen analyysin pohjalta, esitettyihin arvioihin voisi monesti saada argumentteja tutkijan esittämien ajatusten puolesta tai niitä vastaan, jos pystyy tutkimaan alkuperäistä tekstiä valokuvasta tai jopa aitona kappaleena. Vaikka äidinkielisten ja opitun kielen kirjoittajien tekemät poikkeamat kielenkäytön idiomaattisuudessa ja toisaalta variaatio esimerkiksi lause- ja muoto-opissa poikkeavat

yleensä toisistaan, huono kirjoitustaito voi luoda kuvan, joka ei vastaakaan kunnolla oletukseen kirjoittajan kielitaustasta. Sen sijaan vääränlaiset kirjaimet ovat suhteellisen vahva todiste siitä, että kirjoittajan kielitausta on eri kuin se, että hän olisi kirjoittamansa kielen ensisijainen puhuja.

Tekstien tuotanto- ja merkintätapoja tutkimalla voidaan siten selvittää niiden tekijöistä asioita, joista ei aina ole muuta tietoa saatavilla. Näin myös käsiala saattaa auttaa kielikontaktien ja kielen vaihtelun tutkimuksessa, ja siten alkuperäistekstit ovat arvokas lisä tässä tutkimuksessa myös niiden ulkoisen olemuksen perusteella, ei pelkästään kielen sisällön tasolla.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Kaikki käyttämäni kirjeaineisto on julkaistu sarjassa *Fouilles de l'Institut français d'archéologie orientale* (IFAO), Kairo. Aineistooni pääsee helpoimmin käsiksi osoitteessa <http://papyri.info>, josta löytyvät O.Claud. ja O.Did.

Ostrakonkirjeet

O.Claud 1 = Jean Bingen, Adam Bülow-Jacobsen, Walter E. H. Cockle, Hélène Cuvigny, Lene Rubinstein & Wilfred Van Rengen (toim.), *Mons Claudianus. Ostraca graeca et latina I (O. Claud. 1 à 190)* (Institut Français d'Archéologie Orientale, Documents de Fouilles, 32), Le Caire 1992.

O.Claud. 2= Jean Bingen, Adam Bülow-Jacobsen, Walter E.H. Cockle, Hélène Cuvigny, François Kayser & Wilfred Van Rengen (toim.), *Mons Claudianus. Ostraca graeca et latina II, Nos. 191–416* (Institut Français d'Archéologie Orientale, Documents de Fouilles, 32), Le Caire 1997.

O.Did. = Hélène Cuvigny (toim.), *Didymoi: une garnison romaine dans le désert oriental d'Égypte II - les textes* (Institut Français d'Archéologie Orientale, Documents de Fouilles 67), Le Caire 2012.

Kirjallisuus

James N. Adams & Rodney Ast, "The Latin of the Thracian Soldier Cutus", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 218 (2021), 243–264.

Adam Bülow-Jacobsen, "Private letters", teoksessa Hélène Cuvigny 2012, 234–295.

James Clackson, *Language and Society in the Greek and Roman Worlds*, Cambridge 2015.

Hélène Cuvigny (toim.), *La route de Myos Hormos I–II. L'armée romaine dans le désert Oriental d'Égypte, Praesidia du désert de Bérénice*, Le Caire 2003.

Hélène Cuvigny (toim.), *Didymoi. Une garnison romaine dans le désert Oriental d'Égypte II. Les Textes* (Institut Français d'Archéologie Orientale, Documents de Fouilles 67), Le Caire 2012.

Jean-Luc Fournet, "The Multilingual Environment of Late Antique Egypt: Greek, Latin, Coptic, and Persian Documentation", teoksessa Roger S. Bagnall (toim.), *The Oxford Handbook of Papyrology*, Oxford 2009, 418–451. [Saatavissa: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199843695.001.0001>.]

Jean-Luc Fournet, "Langues, écritures et culture dans les praesidia", teoksessa Hélène Cuvigny (toim.) 2003, *La route de Myos Hormos I–II. L'armée romaine dans le désert Oriental d'Égypte, Praesidia du désert de Bérénice*, Le Caire 2003, 427–500.

Martti Leiwo, Multilingual Military Forts in Roman Egypt, *Lingue antiche e moderne* Vol. 7. Udine 2018, 165–190. [Saatavissa : <https://lingue-antiche-e-moderne.it/issue/view/74/showToc>.]

Martti Leiwo, L2 Greek in Roman Egypt. Intense Language Contact in Roman Military Forts. *Journal of Historical Sociolinguistics* 6,2 (2020), 1–31. [Saatavissa: <https://doi.org/10.1515/jhsl-2019-0009>.]

Alex Mullen & Alan Bowman (2012). Manual of the Roman everyday writing, Volume 1, Scripts and Texts. The LatinNow Project (ERC). [www.latin-nowpubs.github.io.]

Heikki Solin, (1982). *Die Griechische Personennamen in Rom: ein Namenbuch*, I–III. De Gruyter. [E-kirjaksi 2021: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9783112420829/html?lang=de>.]

KIITOS MARIA MARTZOUKOU!

PETRA PAKKANEN

TOIMISTONHOITAJAMME Maria Martzoukou jäi eläkkeelle 31.3. 2023. Hänen uransa instituutissa sen olemassaolon ensimmäisistä päivistä alkaen vuonna 1984 on ollut takuulla monipuolisin

ja rikkain työsarja instituutissamme. Marian työ on yksinkertaisesti korvaamaton. Hän on aina henkilö, joka on nähnyt, kokenut ja ollut mukana kaikissa instituutin vaiheissa, työskennellyt

jokaisen johtajan, assistentin, tutkijaopettajan, harjoittelijan ja kaikkien kreikkalaisen henkilöstön edustajien kanssa. Maria on ollut avainasemassa järjestettäessä avajaisia, rakennettaessa ja perustettaessa kirjastoa, asuntolaa, etsittäessä instituutin taloa ja johtajan asuntoa. Hän on myös ollut ratkomassa monenmuotoisia päivittäisiä pulmia, navigoinut kreikkalaisen ja suomalaisen byrokratian monipolvisissa ja toisistaan poikkeavissa verkostoissa ja hampaistoissa, hoitanut kiinteistöjen tarpeita tulvivien vesien, maanjäristysten tuhojen ja tuholaiden invaasioiden jälkeen, jäljittänyt kadonneita postilähetyksiä ja väsymättä huolehtinut instituutin taloudesta. Maria on ollut mukana instituutin iloisissa hetkissä ja nähnyt henkilöstön kasvavan opiskelijoista johtajiksi ja harjoittelijoista tutkijoiksi. Hän on auttanut meitä monessa, tarjonnut myös ystävyyttä ilois-

THE FINNISH INSTITUTE AT ATHENS

has the pleasure to invite you
to the event of

LETTERS FROM THE PAST
(ancient and beyond)

Tribute to Maria Martzoukou on the occasion of her retirement:
Greetings presented by the former Directors of the Finnish Institute at Athens

30 March 2023, 7 p.m. at the Finnish Institute at Athens
Zitrou 16, 11742 Athens

Petra Pakkanen (current director of the Institute)
Introduction and presentation of speakers
(with reference to personal choice of SIG 1259: "I'll pay when I can").

Paavo Castrén (1984-1988)
First Letters from the Finnish Institute

Jaakko Frösén with Anja Frösén (1988-1992)
Letters from the ancient world and a Music letter

Gunnar af Hällström (1993-1995)
A Letter from Late Antiquity with a scent of fish: Ep. ad Diognetum

Olli Salomies (1997-2000)
A Roman Senator's Eastern networks: Greece and the Greeks in Cicero's letters

Martti Leivo (2008-2013)
"Some leater for lantals". A letter from Roman Egypt O.Krok 1.73

Jari Pakkanen (2013-2017)
A letter from Epikouros to Longinus and a twelve-wheeled vehicle
for stone transport in Roman Egypt (O.Claud. IV 871)

Reception at the Institute

R.S.V.P. Please contact Memi Gourdouba: memigour@finnishinstitute.gr by 24 March

Letters from the Past -tilaisuuden ohjelma.

Maria Martzoukou ja Petra Pakkanen. Kuva: Andrea Nyholm.

sa ja suruissa häistä hautajaisiin. Yksinkertaisesti: Maria on ollut instituutin pysyvä ja arvostettu kasvo, ja instituutti on ollut osa Mariaa.

Maria on myös erittäin ansioitunut ja arvoستettu kääntäjä: hänen kääntämäänsä suomalaisen kaunokirjallisuus on löytänyt sijansa Kreikassa. Marian käännöstyön ansiosta kreikkalaiset voivat kukea kirjallisuutemme ikonisia perusteoksia, kuten *Kalevalaa*, *Tuntemattoman sotilaan* vivahteikkaita lausahduksia ja Mika Waltarin eepoksia, mutta yhtälailla uusinta kaunokirjallisuutta, lastenkirjoja ja uusinta suomalaista dekkarikirjallisuutta. Maria palkittiin Kreikan kirjallisuuden kääntäjien kunnianosoituksella Kalevalan kääntämisestä vuonna 1994 ja Suomen valtion kääntäjäpalkinnolla vuonna 2011. Hänen suomalaisen kirjallisuuskulttuurin eteen

tekemänsä työ huomioitiin kiitoksin vuonna 1996, jolloin hänelle myönnettiin Valkoisen Ruusun ritarikunnan kunniamerkki. On sanomattakin selvää, että ilman Marian suomenkielen taitoa instituutti olisi ollut useaan otteeseen hukassa, tai ei meitä ehkä edes olisi olemassa. Me suomalaiset olemme tottuneet ajattelemaan, että kieleemme on niin monimutkainen ja outo, ettei kukaan, jolla ei ole perheen tai lapsuuden kautta syntyneitä siteitä suomen kieleen, voi oppia sujuvasti ja hallita suvereenisti salakieleemme kummallisia kiemuroita ja murteellisia ilmaisuja. Maria on osoittanut tämän käsityksen vääräksi. Hänen kanssaan kieliakrobatian harjoittaminen suomeksi on sitä paitsi ollut antoisan hilpeätä!

Me halusimme huomioda Marian elämäntyön instituutissa hänen eläköityessään. Kreikan

Maria ja johtajat. Yläriivi vasemmalta alkaen: Olli Salomies (1997-2000), Gunnar af Hällström (1993-1995), Martti Leiwo (2008-2013), Jari Pakkanen (2013-2017), Petra Pakkanen (2021-), Paavo Castrén (1984-1988), Maria Martzoukou (1984-2023), Jaakko Frösén (1988-1992). Kuva: Andrea Nyholm.

Suomen suurlähetystö järjesti suurlähettiläs Jari Gustafssonin ja Anna Gustafssonin residensissä 29.3. vastaanoton, jossa Marian ja hänen kaikkein läheisimpien yhteistyökumppanien lisäksi paikalla oli varsin merkittävä joukko. Nimittäin, Maria antoi meille tilaisuuden saada paikalle entiset johtajat ja järjestää hänen kunniakseen tapahtuma, jota alla lyhyestä kuvaillaan. Se järjestettiin instituutissa lähetystön vastaanottoa seuraavana iltana (kts. kuvassa oleva ohjelma). Teemaksi valikoituivat kirjeet, koska kirjeenvaihto erilaisissa ja muuttuneissa muodoissaan on ollut yksi tärkeä osa Marian työtä. Maria ja kiitollisuus hänelle mahdollisti sen, että saim-

me ensimmäistä kertaa koolle instituuttiin lähes kaikki keskuudessamme olevat johtajat, ja niinpä instituutin aiemmista kymmenestä johtajasta* kuusi saapui Ateenaan valmistautuneena esittelemään Marialle oman tervehdyksensä hänelle järjestetyssä tilaisuudessa. Kukin heistä oli valinnut yhden kirjeen oman tutkimuksensa aihepiiriin kuuluvasta materiaalista. Instituutin ensimmäinen johtaja Paavo Castrén, hieman muista poiketen ja hyvin ymmärrettävistä syistä, kertoi instituutin ensimmäisistä vaiheista ja niihin liittyvästä kirjeenvaihdosta. Hänen esityksensä jälkeen johtajakausion aikajärjestyksessä saimme kuulla Jaakko Frösénin hiiltyneestä papyruskirjeestä Boubastoksesta, Anja Frösénin

* Instituutin aiemmista johtajista Kirsti Simonsuuri (johtaja 1995-1997) kuoli vuonna 2019 ja Henrik Lilius (johtaja vuonna 1992) ei pystynyt matkustamaan pitkäaikaisen ja vakavan sairauden vuoksi. Leena Pietilä-Castrén (johtaja 2000-2004) ja Björn Forsén (johtaja 2004-2007 ja 2018-2020) joutuivat muiden tehtävien vuoksi kieltäytymään kutsusta Ateenaan, mutta tervehtivät Mariaa lämpimästi omasta puolestaan.

musiikkiesityksistä käydystä kirjeenvaihdosta, Gunnar af Hällströmin tervehdyksen kalankäärepaperina olleesta bysantilaisesta kirjeestä, Olli Salomiehen valitsemista kirjeistä Ciceron kirjeenvaihdosta kreikkalaisten kanssa, Martti Leiwon roomalaisessa Egyptissä huteralla kielitaidolla kirjoitetusta kirjeestä ja Jari Pakkasen rakennuskivien kuljetusvälineistöä käsittelevästä viestistä niin ikään roomalaisajan Egyptissä. Esitysten päätteeksi instituutissa viime vuoden aikana työskennellyt ja Ruotsin Ateenan-instituutin johtajan toimesta eläköitynyt Arto Penttinen esitti Marialle omat tervehdyksensä todeten, että hänen johtajakaudellaan naapuri-instituutissamme oli tapana todeta tilanteissa, joissa ei tiedetty mitä tulisi tehdä ja keneen yhtettä tulisi ottaa, että ”Kysytään Marialta”.

Marialta me joudumme kysymään neuvoa omassa institutissammekin varmasti vielä pitkään. Mutta me teemme sen kiitollisina ja

muistamme jokainen kerta arvostaa työtä, jota Maria instituutin eteen on tehnyt. Käännettävä kirjallisuus ei lopu, Maria, ja olet aina tervetullut luoksemme! 🇬🇧

Nykyinen tutkijaopettaja Antti Lämpinen ja tuleva tutkijaopettaja Lassi Jakola keskustelevat Arto Penttisen kanssa vastaanotolla. Kuva: Andrea Nyholm.

Suomen Kreikan suurlähettiläs Jari Gustafsson tervehtii Mariaa ja instituutin henkilökuntaa vastaanotolla residenssissään 29.3.2023. Kuva: Andrea Nyholm.

HENKILÖSTÖUUDISTUKSIA INSTITUUTISSA

PETRA PAKKANEN

TOIMISTONHOITAJAMME Maria Martzoukoun eläköitymisen vuoksi instituutissa tehtiin uudistuksia ja muutoksia henkilöstöjärjestelyissä. Koroneos-talon asuntolan hallintoa lähes 20 vuotta hoitanut Leena Katsantoni jäi niin ikään eläkkeelle kesällä 2022, ja hänen toimensa osa-aikaisena asuntolanhoitajana päätettiin yhdistää yhdeksi kokopäiväiseksi toimeksi, johon asuntolan hoitoon liittyvien tehtävien lisäksi olennaisena lisänä tulivat Marian työsarkaan kuuluneet instituutin talous- ja henkilöstöhallinnon tehtävät. Toimen nimike on Suomen Ateenan-instituutin koordinaattori. Tehtävään valittiin Vasiliki (Vasso) Katsantoni, joka aloitti joulukuussa 2022 ensin osa-aikaisena asuntolan

tehtävissä ja kokopäiväisenä koordinaattorina Marian jäätyä eläkkeelle huhtikuun alussa 2023.

Maria (Memi) Gourdouba on työskennellyt instituutissa vuodesta 2000 lähtien ja hoitanut ansiokkaasti mm. tutkimuslupiin ja hakemuksiin sekä muihin arkeologiseen hallintoon liittyviä tehtäviä. Osa Marian työsarasta siirtyi nyt Memin hoidettavaksi. Hän on ollut pitkään olennainen osa instituuttia ja hänen kokemuksensa kreikkalaisen hallinnon kiemuroista on instituutille korvaamatonta.

Suomea ja kreikkaa puhuvalla Vassolla on pitkäaikainen kokemus hallinnollisista tehtävistä Kreikassa ja arkeologisen hallinnon hyväksymän matkaoppaan työstä. Hän on kielenpuhumisen

lisäksi pitänyt yhteyttä Suomeen ja harrastanut suomalaista kulttuuria siitä huolimatta, ettei koskaan ole matkoja pidempää aikoja asunut Suomessa. Koordinaattorin tehtävä on koko instituutin kannalta keskeinen, ja Vasso on aloittanut erinomaisesti positiivisella ja avoimella mielellä. Me toivotamme hänet sydämellisesti tervetulleeksi joukkoomme!

Vasso Katsantoni ja Memi Gourdouba. Kuva: Andrea Nyholm.

SUOMEN ATEENAN-INSTITUUTIN YSTÄVÄT RY:N TOIMINTA- KERTOMUS VUODELTA 2022

Yhdistyksen toiminnan tavoitteet

Yhdistyksen tarkoituksena on taloudellisesti ja muilla tavoin tukea Suomen Ateenan-instituutin toimintaa tutkimuksen, koulutuksen ja yleisen kulttuurivaihdon alueilla ja siten auttaa ymmärtämään kreikkalaista kulttuuria ja sen merkitystä länsimaiselle hengenviljelylle. Tarkoituksensa toteuttamiseksi yhdistys järjestää esitelmää, seminaareja, matkoja ja jakaa stipendejä sekä julkaisee lehteä. Toimintansa tukemiseksi yhdistys kerää jäsenmaksuja ja hakee avustuksia sekä vastaanottaa lahjoituksia.

Yhdistyksen jäsenistö

Yhteensä jäsenmaksun suoritti vuonna 2022 144 jäsentä. Keskimäärin vuosina 2016–2021 jäsenmaksun oli suorittanut 120 jäsentä. Varsinainen jäsenmäärä (233 jäsentä) on kuitenkin jonkin verran korkeampi kuin maksusuoritusten määrä (ainaisjäsenet, perhejäsenyys = kaksi henkilöä samasta taloudesta). Vuonna 2022 yhdistys sai 9 uutta jäsentä ja eronneita jäseniä oli 13. Valtaosa mainitsi eroamisen syyksi ikääntymisen.

Johtokunta

Yhdistyksen johtokuntaan kuuluivat vuonna 2022 FM Katja Varakas (pj.), FM Maarit Nieminen (vpj.), VTT Lassi Jakola, FT Ilkka Kuivalainen, FM Kaarina Lyhykäinen, Dos. Leena Pietilä-Castrén, FM Maija Pohjanpalo, FT Vesa Vahtikari, FM Jamie Vesterinen (siht.), Professori Marja Vierros.

Johtokunta kokoontui: ke 9.3.2022 etäyhteyksin, to 6.10.2022 Fazer Kluuvikatu, ke 14.12.2022 Robert's Coffee Jugend

Yhdistyksen talous

Yhdistys rahoittaa toimintansa jäsenmaksuilla. Yhdistyksen talous on vakaa ja jäsenmaksutuotto palautunut keskimääräiselle vuositasolle. Yhdistyksen tulos oli vuonna 2022 ylijäämäinen (1 273,03 €). Yhdistys on rahoittanut toimintansa jäsenmaksuilla, joita kertyi 4 500,00 €. Lisäksi kannatustuottoja kertyi kangaskassien myynnistä 75,40 €, muita kannatusmaksutuloja 40,00 €, sekä Helikon lehden myynnistä 210,00 €. Yhteensä varainhankinnasta saatiin tuottoja 4825,40 €.

Yhdistyksen suurin kuluerä koostuu Helikonin painatuksesta (-1674,00 €) ja postituksesta (-894,16 €) yhteensä -2568,16 €. Yhdistyksen toiminnan kuluihin lukeutui myös paperisten jäsenkirjeiden painatus ja postitus yhteensä 144,89 € kulut. Uusi kuluerä oli uudistetun yhdistyksen www-sivustoon liittyvät ylläpitokulut -207,00 €. Lisäksi toiminnan kuluihin lukeutuvat kangaskassien postituksesta aiheutuneet lähetyskulut, jotka korvattiin sihteerin Jamie Vesteriselle yhteensä 11,70 €. Muihin hallintokuluihin lukeutuvat rahaliikenteenkulut, joita maksettiin -285,82 €. Lisäksi esitelmäiltojen vuokrista koitui -334,80 € kulut. Yhdistyksen kulut olivat yhteensä -3 552,37 €. Yhdistyksen tase on 9 039,76 euroa. Yhdistyksen taseeseen kirjattiin -2000,00 € poistoero, jolla korjattiin tilinpäätössiirtojen kertymä tilikaudelta 2021. Tämä koostui tilikaudelta 2021 Elvetoursin tilittämästä stipendirahasta, joka oli kirjattu siirtosaamisiin.

Vuosikokous

Vuosikokous pidettiin Helsingissä 17.3.2022 klo 18.00–19.00 etäyhteyksin. Yhdistyksen puheenjohtaja Katja Varakas esitteli kokoukselle yhdistyksen toimintakertomuksen ja tuloslaskelman vuodelta

2021 sekä toiminnantarkastajan lausunnon, joka hyväksyttiin. Yhdistyksen johtokunnalle ja muille tilivelvollisille myönnettiin tili- ja vastuuvapaus. Puheenjohtaja esitteli myös yhdistyksen toimintasuunnitelman vuodelle 2022 sekä tulo- ja menoarvion vuodelle 2023, jotka hyväksyttiin. Jäsenmaksujen suuruus päätettiin pitää ennallaan. (30 €/henkilöjäsenyys, 10 €/opiskelijajäsenyys ja 40 €/perhejäsenyys ja ainaisjäsenyys 350 €).

Yhdistyksen johtokuntaan valittiin vuodelle 2022 Lassi Jakola, Ilkka Kuivalainen, Kaarina Lyhykäinen, Leena Pietilä-Castrén, Maija Pohjanpalo, Vesa Vahtikari, Katja Varakas, Jamie Vesterinen ja Marja Vierros.

Vuosikokous valitsi yhdistyksen puheenjohtajaksi seuraavalle toimikaudelle Katja Varakkaan ja sihteeriksi Jamie Vesterisen.

Toiminnantarkastajaksi valittiin Annaliina Rintala ja varatoiminnantarkastajaksi Laura Aho.

Yhteydenpito jäseniin

Yhdistys on pitänyt yhteyttä jäseniinsä jäsenlehtensä *Helikonin*, jäsenkirjeiden, jäsenmatkojen ja esitelmätilaisuuksien välityksellä. Yhdistys on tiedottanut tapahtumistaan, matkoista ja muista siihen liittyvistä asioista yhdistyksen Facebook-sivuilla (<https://www.facebook.com/ateenanstavat>), verkkosivustolla (<https://ateenaninstituutinystavat.fi>) sekä suoraan jäsenille lähetettävässä jäsenkirjeessä kahdesti vuoden 2019 aikana. Lisäksi luentotilaisuuksissa on tiedotettu antiikintutkimuksen valtakunnallisilla sähköpostilistoilla sekä Helsingin yliopiston arkeologian, historian, taidehistorian ja klassillisten oppiaineiden opiskelijoille.

Helikon

Jäsenlehti *Helikon* ilmestyi vuonna 2022 kaksi kertaa. Päätoimittajana toimi FT Vesa Vahtikari. Lehden toimituskuntaan kuuluivat Lassi Jakola, Ilkka Kuivalainen, Martti Leiwo, Leena Pietilä-Castrén, Katja Varakas ja Marja Vierros. Toimitussihteerinä ja taittajana toimi Maija Holappa.

Esitelmä- ja muut tilaisuudet

Covid-19 epidemia tilanne vaikutti osittain yhdistyksen toimintaan. Kevään sekä syksyn esitelmäillat

pidettiin etäyhteyksin sekä hybridimuotoisina (esitelmätilaisuus ja mahdollisuus seurata esitelmää etäyhteydellä). Etäesitelmien linkit lähetettiin jäsenistölle ja ne löytyivät myös yhdistyksen kotisivuilta. Johtokunta päätti myös panostaa erityisesti yhdistyksen jäsenlehteen ja sen sisältöön.

Keskiviikkona 23.2. klo 18.00 Suomen Ateenan-instituutin johtaja, FT Petra Pakkanen piti esitelmän *Nahka ja nahanvalmistus antiikin Kreikassa*. Tilaisuus toteutettiin etäyhteydellä.

Torstaina 17.3. klo 18.00 järjestettiin yhdistyksen sääntömääräinen vuosikokous etäyhteydellä.

Tiistaina 26.4. klo 18.00 Helsingin yliopiston Metsätalossa (Unioninkatu 40) salissa 6 (esteetön tila) järjestettiin Suomen Ateenan-instituutin ystävien, Villa Lanten ystävien sekä Lähi-idän instituutin ystävien yhteinen esitelmäilta Mare nostrum. Tilaisuuden teemana oli *Antiikin myytit ja kertomusperinne* ja järjestävänä tahona toimi SAIY. Tapahtumassa puhuivat Villa Lanten ystävien edustajana FT Marja-Leena Hänninen, SLIY:n edustajana FT Joonas Maristo ja SAIY:n edustajana FT Vesa Vahtikari.

Keskiviikkona 26.10. klo 18.00 FM Liisa Kaski piti esitelmän *Porfyrioksen Sielullisten vahingoittamista vastaan* – jotain vanhaa, jotain uutta ja jotain lainattua. Esitelmäilta järjestettiin Helsingin yliopiston Porthanian salissa P673 (Yliopistonkatu 3, 6. krs.) ja Unitube-yhteydellä.

Keskiviikkona 23.11. klo 18.00 FT Antti Lampinen piti esitelmän aiheesta *Barbaareita, propagandaa ja politiikkaa hellenistisessä Delfoissa: kelttien hyökkäys ja sen hyödyntäminen aitolialaiskaudelta roomalaisaikaan*. Esitelmä järjestettiin etänä Zoom-yhteydellä.

Stipendi

Vuosikokouksessa päätettiin olla jakamatta vuoden 2022 stipendiä.

Yhteydet muihin yhdistyksiin

Yhteistyö Villa Lanten ystävät ry:n ja Lähi-idän instituutin ystävät ry:n kanssa liittyi yhteisten tapahtumien suunnitteluun.

Yhdistyksen puolesta Helsingissä 23.2.2023

Katja Varakas puheenjohtaja

Jamie Vesterinen sihteeri

SUOMEN ATEENAN-INSTITUUTIN YSTÄVÄT RY:N TOIMINTA- SUUNNITELMA VUODELLE 2023

Yhdistyksen toiminnan tavoitteet

Yhdistys pyrkii alkaneena toimintavuotena levittämään kiinnostusta kreikkalaiseen antiikkiin ja By-santin sekä nyky-Kreikan kulttuuriin ja historiaan. Toimintansa yhdistys kohdistaa myös jäsenkuntansa ulkopuolelle. Yhdistys tukee ja tekee tunnetuksi Suomen Ateenan-instituuttia ja sen piirissä suoritettavaa tutkimustyötä.

Helikon

Yhdistyksen jäsenlehti Helikon ilmestyy kahdesti vuodessa. Päätoimittajana toimii FT Vesa Vahtikari apunaan toimituskunta (Lassi Jakola, Ilkka Kuivalainen, Martti Leiwo, Leena Pietilä-Castrén, Katja Varakas ja Marja Vierros). Toimitussihteerinä ja taittajana jatkaa Maija Holappa.

Matkat

Loppuvuodesta 2023 yhdistys suunnittelee matkaa Ateenaan ja sen lähiympäristöön.

Yleisötilaisuudet

Yhdistys pyrkii järjestämään sekä Helsingissä että muualla Suomessa yhdistyksen painopisteisiin sopivia esitelmätilaisuuksia, teatteri-iltoja, näyttelyvierailuja ja muita tapahtumia niin kevään kuin syksyynkin aikana.

Torstaina 16.2. yhdistyksen puheenjohtaja, FM Katja Varakas piti esitelmän *Kotiinkuljetuksella vai ilman? Kuvauksia arkisesta ilmiöstä antiikin Kreikassa*. Tilaisuus toteutettiin Zoom-yhteydellä.

Lauantaina 11.3. järjestettiin omatoimiretki Kuopioon, jossa tutustutaan Kuopion museon näyttelyyn *Julius Caesar – kunniasta kuolemattomuuteen*.

Tiistaina 21.3. klo 17.00 järjestetään yhdistyksen vuosikokous osoitteessa Unioninkatu 40 (Metsätalo, 4. krs), sali 18. Kokoukseen voi osallistua myös etäyhteyksin. Ennen kokousta yhdistyksen väitöskirjastipendiaatti vuodelta 2018, FM Jasmin Lukkari pitää esitelmän.

Mare nostrum esitelmältä huhti/toukokuussa. Tee-manä *Vaalit antiikin maailmassa*. Tarkempi aika ja paikka sekä esitelmöitsijät tarkentuvat kevään aikana.

Stipendi

Vuosikokouksessa 17.3.2022 päätettiin, että väitöskirjastipendin jakaminen siirretään vuodelle 2023 yhdistyksen stipendirahaston kerryttämiseksi sekä Covid19-epidemia tilanteen vuoksi.

Ystävähdistyksen stipendirahastolla tuetaan instituutin piirissä tehtävää väitöskirjatutkimusta. Rahasto kasvaa jäsenmaksuista sekä matkojen yhteydessä perittävistä summista, mutta nykytilanteessa paljon toivottua niukemmin.

Yhteydet muihin yhdistyksiin

Suomen Ateenan-instituutin ystävät ry. toimii yhteistyössä Villa Lanten ystävät ry:n ja Lähi-idän instituutin ystävät ry:n kanssa mahdollisuuksien mukaan. Yhteistyötä pyritään kehittämään mahdollisuuksien mukaan.

Jäsentiedotus

Helikonissa julkaistaan muun aineiston ohella myös yhdistyksen toimintaa koskevia tiedotuksia. Lehdessä julkaistaan yhteenvetoja yhdistyksen järjestämisestä esitelmistä ja jäsenten kirjoituksista. Jäsenlehden lisäksi jäsenille lähetetään jäsenkirjeitä, jotka sisältävät ajankohtaista tietoa toiminnasta. Yhdistyksen järjestämisestä esitelmätilaisuuksista tiedotetaan lisäksi mm. sähköpostilistojen ja lehtien tapahtumapalstojen kautta. Yhdistyksen kotisivut toimivat osoitteessa <https://ateenaninstituutinystavat.wordpress.fi> ja Facebook-sivut osoitteessa www.facebook.com/ateenanystavat.

Talous

Yhdistys rahoittaa toimintansa edelleen pääosin jäsenmaksuilla. Alkaneen toimintavuoden tulot ja menot ilmenevät erillisestä tulo- ja menoarviosta. Yhdistyksen tuotoiksi arvioidaan 4570,00 euroa ja kuluiksi 3510,50 euroa. Näin ollen vuodelle 2023 arvioidaan olevan 1239,50 euroa ylijäämäinen.

Tiistaina 21.3. klo 17.00 pidettiin yhdistyksen vuosikokous osoitteessa Unioninkatu 40 (Metsätalo, 4. krs), sali 18. Ennen kokousta yhdistyksen väitöskirjastipendiaatti vuodelta 2018, FT Jasmin Lukkari piti esitelmän aiheenaan *Hellenistiset kuninkaat Rooman tasavallan ajan historiankirjoituksessa*.

Keskiviikkona 26.4. klo 18.00 järjestettiin yhdessä Villa Lanten ystävät r.y.:n ja Suomen Lähi-idän instituutin ystävät r.y.:n kanssa vuosittainen tilaisuus Mare nostrum, jossa oli luvassa esitelmää teemalla ”Vaalit antiikin maailmassa. Järjestämisvuorossa on Villa Lanten ystävät r.y. Tilaisuuden puhujat ja aiheet Villa Lanten ystävät ry:n puhuja FT Eeva-Maria Viitanen: *Vaalit Pompejissa*; Suomen Ateenan instituutin puhuja: FT Suvi Kuokkanen: *Ostrakismos-karkotukset Ateenassa* ja Suomen Lähi-idän instituutin puhuja FT

Raija Mattila: *Vuosivirkamiesten valinta Assyriassa*. Tilaisuus järjestettiin webinaarina Zoom-palvelussa.

Syksyn 2023 esitelmäillat varmistuvat kevään ja kesän kuluessa. Ohjelmasta tiedotetaan jäsenistölle ja siihen voi tutustua myös yhdistyksen kotisivuilla osoitteessa <https://ateenaninstituutinystavat.wordpress.fi> sekä Facebook-sivuilla osoitteessa www.facebook.com/ateenanystavat.

Marraskuussa 2023 yhdistys järjestää jäsenmatkan Ateena–Salamis–Aigina–Eleusis. Lisätietoja matkan ajankohdasta, matkaohjelmasta sekä ilmoittautumisohjeista sihteeriltä. Jäsenmatkasta tiedotetaan jäsenistölle kevään kuluessa.

9.1. Turun yliopistossa kulttuurihistoriaa opiskeleva ja kirjastoalan tradenomin tutkinnon jo aiemmin suorittanut Annika Kivimäki aloitti kolmikuukautisen Erasmus+ -harjoittelunsa Nordic Libraryssä ja instituutilla.

12.1. Petra Pakkanen oli panelistina SKTI:n osuudessa Tieteiden yön tilaisuudessa Tieteiden talolla Helsingissä yhdessä kahden muun tiedeinstituuttien johtajan kanssa (muut Ria Berg, Rooma ja Anu Heinenon, Beirut) keskustelemassa aiheesta 'Räjähdysherkkä yleistajuistaminen'.

26.1. Suomen Ateenan-instituutin uudeksi tutkija-opettajaksi valittiin FM, VTM Lassi Jakola. Jakola (synt. 1985) on opiskellut filosofia-aineita, kreikan kieltä ja kirjallisuutta, historiaa ja klassillista arkeologiaa Helsingin ja Münchenin yliopistoissa. Nykyinen tutkijaopettaja Antti Lampinen luovuttaa pestinsä Jakolalle 1.10.2023.

31.1. EDUFI-harjoittelija Suvi Jokinen päätti viisikuukautisen harjoittelunsa instituutilla

2.2. Petra Pakkanen esitelmöi tukidelegaatiolle instituutin edellisvuoden toiminnasta ja tulevaisuuden suunnitelmista Helsingissä. Samana päivänä Suomen Ateenan-instituutti ja Institutum Romanum Finlandiae julkaisivat yhteisen vetoomuksen koskien Turun yliopiston suunnitelmia lakkauttaa klassillisten kielten ja antiikin kulttuurin professuuri. Aktiivisen kampanjoinnin jälkeen professuurin tulevaisuus vaikuttaa tällä hetkellä melko turvautta.

13.2. Instituutin väki järjesti perinteisen *vasilópitan* leikkauksen. Kolikko osui Antti Lampisen kakkuviipaleeseen.

15.2. Petra Pakkanen piti esitelmän ”From Skins to Leather: Tanning in Ancient Greece” Suomen Rooman-instituutissa Villa Lantessa Roomassa.

1.3. Uusi EDUFI-harjoittelija Andrea Nyholm aloitti viisikuukautisen harjoittelunsa instituutissa. Andrea on valmistunut maisteriksi Tukholman yliopistosta pääaineenaan antiikin kulttuuri ja arkeologia. Hän on kiinnostunut sukupuolesta ja seksuaalisuudesta antiikin taiteesta ja kirjallisuudesta.

3.3. Antti Lampinen oli YLE:n Tiedeykkösen Teija Peltoniemen haastateltavana yhdessä Institutum Romanum Finlandian johtajan Ria Bergin kanssa; podcasting aiheena oli antiikin roomalaisten suhde ja suhtautuminen luontoon. Kuunneltavissa täältä (<https://areena.yle.fi/podcastit/1-64967464>)

14.3. Melissa-kustantamo julkaisi instituutin entisen johtajan Björn Forsénin kirjan *MAINALLA. The forgotten history of an Arcadian tribe* - MAINALLIA. Η ξεχασμένη ιστορία ενός αρκαδικού έθνους (Ateena, 2023)

15.-16.3. Instituutti tarjosi kokoustilat kansainväliselle CLICA (Young Climate Campaigners for the European Green Deal) -konsortiolle.

23.3. Petra Pakkanen piti juhlapuheen Kreikan Suomen suurlähetystön Kreikan kansallispäivän tilaisuudessa Tuomiokirkon kryptassa Helsingissä otsikolla ”Philhellenism in Finland”.

30.3. Maria Martzoukoun elämäntyön kunnioittamiseksi instituutissa järjestettiin tilaisuus otsikolla ”Letters from the Past: Tribute to Maria Martzoukou”, jossa kuusi instituutin aiempaa johtajaa esittelivät valitsemansa kirjeen menneisyydestä.

9.-21.4. Jari Pakkanen suoritti kaivauksia Sisilian Naxoksessa yhdessä italialaisten arkeologien kanssa.

13.4. Antti Lampinen osallistui etänä Tampereen yliopistossa järjestettyyn konferenssiin *Constructing and Performing Hope in the Premodern World*, puhuen aiheesta ”The Role of Hope and Futurity in the Later Imperial Historiography on Outgroups”. Konferenssin esitelmät kootaan yhteisjulkaisuksi.

26.4. Suomen Ateenan-instituutin ystävät ry., Villa Lanten ystävät ry. ja Suomen Lähi-idän instituutin ystävät ry. järjestivät yhdessä Mare Nostrum -webinaarin, jonka aiheena on tänä vuonna ”Vaalit antiikin maailmassa”. Ateenan-instituutin esitelmöitsijänä toimii FT Suvi Kuokkanen, joka puhui ostrakismoskarkoituksista Ateenassa.

4.5. Instituutissa järjestettiin kansainvälinen konferenssi 'Environmental Protection under Armed Conflicts' yhdessä Helsingin yliopiston, Suomen Akatemian rahoittaman ”The Toxic Crimes” -projektin ja Ateenan Kapodistrian yliopiston kanssa. Tilaisuudessa kuultiin esitelmiä ympäristön ja sodan välisestä konfliktista antiikista nykypäivään. Sen avainpuheenvuoron piti kansainvälisen oikeuden

dosentti ja Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden instituutin (International Institute of Humanitarian Law, IIHL) neuvoston jäsen Marja Lehto, ja suhtautumisesta luontoon ja ympäristön suhteesta sotaan antiikissa puhui yhteispuheenvuorossaan Antti Lampinen ja Petra Pakkanen.

17.5. Instituutin vuosijuhlassa Petra Pakkanen raportoi vuoden 2022 toiminnasta yleisölle ja vuosijuhlaesitelmän piti professori Judith M. Barringer aiheesta ”The Workings of Treasuries in Greek Sanctuaries”.

24.5. Kuvittaja ja taidepainaja Karin Eremian töiden näyttely avautuu instituutilla. Karin on asunut Kreikassa vuodesta 2018 alkaen, ja hänen työnsä tarkastelevat monesti kreikkalaisen yhteiskunnan, ateenalaisen kaupunkielämän ja Kreikan luonnon ilmiöitä. <https://karineremia.com/>

15.5.-9.6. Photiken arkeologinen projekti Thesprotiassa jatkuu Björn Forsénin johdolla neljän viikon ajan.

Toukokuussa Arkadian Arakhamitain arkeologinen projekti jatkuu Björn Forsénin johdolla.

Kesäkuussa Arkadian Arakhamitain arkeologinen projekti jatkuu Björn Forsénin johdolla kahden viikon ajan, jolloin suoritetaan kahden viikon mittainen materiaalin tutkimuskausi.

6.-15.6. järjestetään latinanopettajien jatkokoulutuskurssi Kreikassa. Ryhmä vierailee Antti Lampisen johdolla keskeisten Ateenan ja Attikan kohteiden lisäksi myös läheisesti roomalaisaikaisen Kreikan historiaan liittyvillä arkeologisilla kohteilla ympäri Kreikkaa, kuten Patraksessa, Nikopoliksessa, Thessalonikissa ja Filippissä.

8.6. instituutissa järjestetään kaksiosainen tapahtuma ”Places and Surfaces of Contact and Communication: Greece, Odessa and Beyond”, jonka ensimmäisessä osassa kuultiin viisi esitelmää Odessan ja Kreikan suhteisiin liittyvästä gistoriasta ja toisessa tarkasteltiin poliittis-sosiaalista keskustelua ja kontakteja seinämaalauksien kautta. Libanonilainen arkkitehti ja muraalitaiteilija Said Mahmod toteutti muraalimaalauksen instituutin parkkipaikan seinälle, ja prosessi sekä taiteilijoiden siihen liittyvät keskustelut taltioitiin editoitavaksi videoksi.

Kesä-heinäkuussa pidetään Melitaian kaivausprojektin (MELAP) kenttäkausi Keski-Kreikassa Petra Pakkanen johdolla.

Posti Green

SAIY:N JÄSENMATKA SALAMIS – AIGINA – ELEUSIS 17.-21.11.2023

pe 17.11. iltapäivälento Helsinki – Ateena 14:00 – 17:45 (Aegean)

ti 21.11. aamulento Ateena – Helsinki 08:50 – 12:40 (Aegean)

Majoitus Herodion Hotel****, 4 Rovertou Galli, instituutin lähellä tai vastaava keskustahotelli.

Hinta-arvio: 2 hh/1hh 1500–2000 €.

I päivä (pe): Saapuminen hotelliin n. klo 19.

II päivä (la): Salamis, pohjoisin Saroninlahden saarista, jonne 15 minuutin lauttayhteys Peraman satamasta Attikan länsilaidalla. Käynti arkeologisessa museossa, ajomatkalla saaren eteläosiin Salamiin taistelun muistomerkki ja käynti saaren kaakkoisosan Peristeriassa, jossa pieni Dionysos-jumalalle omistettu maalaiskulttipaikka sekä tragediakirjoittaja Euripideen luola (nousu jyrkähköä polkua). Salamiin lounaiskulmassa on Aiantion, Homeroksesta tunnetun Aias-soturin pronssikautinen palatsi (sinnekin on ylämäkeä.) Lounas. Pikkubussi.

III päivä (su): Aigina, saari keskellä Saroninlahtea

ja Salamiista etelään, oli merkittävä merimahti ja Ateenan kilpakumppanikin. Laivamatka Pireuksesta kestää 75 minuuttia. Vierailu arkeologisessa museossa ja tutustuminen antiikkisen kaupungin jäänteisiin. Ajomatka Aiginan omalle pyhimykselle Nektariokselle omistetun luostarin ohi saaren koillisosaan ja Afaian temppelille. Lounas. Pikkubussi.

IV päivä (ma): Eleusis Saroninlahden pohjukassa on noin 20 kilometriä Ateenasta luoteeseen ja yksi Euroopan kulttuuripääkaupungeista 2023. Se oli merkittävä pyhä kaupunki ja Demeterin kulttipaikka, jossa osallistujat vihittiin mysteereihin. Paikan päällä tutustutaan arkeologiseen alueeseen sekä museoon. Lounas. Pikkubussi.

V päivä (ti): Paluu Helsinkiin aamulennolla, perillä n. klo 13.

Mahdollista iltaohjelmaa: Vierailu Ateenan-instituutissa, tarjonnasta riippuen konsertti, ooppera tai Akropolis-museo.

Matkan asiantuntijaopas: FM Katja Varakas, SAIY:n pj.

Matkan järjestäjä Elve Tours, ilmoittautumiset info@elvetours.gr

Lisätietoja yhdistyksen sihteeriltä ateenanystavat@gmail.com.

Eleusis. Kuva: Leena Pietilä-Castrén.